فەلسەفەکاری کۆنت–سپۆنڤیل لەنێوان دانایی و پزیشکی دا بەشی 17 … ئازاد حەمە

“” قوتابخانەی فەیلەسوف عیادە (کلینیك) ی پزیشکە””
ئێپیکتێتۆس Epictetus

سەرەتا: چاندنی فەلسەفە لە کۆمەڵگە هەڵکردنی ڕوناکییە. دەرکەوتنی ئەم ڕوناکییەش لەکۆمەڵگای نووسینی فەلسەفییەوە، کە تەقەلایەکە بۆ پایانهێنان بە گرفتەکانی مرۆڤ، پێویستی تاك و کۆمەڵگەیە. هەردەم فەلسەفە بەدوای هەلێکدا دەگەڕێت تا قسەی خۆی لەمەڕ ئەو گرفتانە بهێنێتەگۆڕێ کە ڕووبەڕووی مرۆڤ دەبنەوە. گرفتەکان بۆچوونەکانمان پەرتدەکەن، پرسی نوێ دەخوڵقێنن و مشتومڕی تازەش دروستدەکەن. هەر لەم ڕوەوە پەیبەوە دەبەین کە فەلسەفە بیرکردنەوەیە، پەتای کۆرۆناش واتە هەمووان. کەواتە لە هەنووکەدا فەلسەفە کە لە پەتای ناوبراو قسەدەکات لە هەمووان بیردەکاتەوە. لێرەوە پزیشکی دەبێتە باسی هەمووان. لەبەرئەوە هەر لەم دەستپێکەوە دەپرسین: لە کوێی پزیشکیدا بەدوای دانایی (حیکمەت) Wisdomدا بگەڕێین؟ وەکیتر، پزیشکی پێویستی بە فەلسەفە هەیە؟ قەرزاریی فەلسەفیی پزیشك لە قازانجی کێیە؟ نەخۆش یان پزیشك؟ بە زۆرێکمان ڕوونە کە فەلسەفە و دانایی لە پێکەوەبوونیان لەتەك یەکدا مانا بەیەك دەدەن. دانایی کە ئامانجە سەرووی فەلسەفەیە. ئەگەرچی کۆڤید-19 تاقانە پەتا نییە، بەڵام زۆرێك تێڕامان و بیرکردنەوەی جۆراوجۆر، لێکدانەوەی ئاوارتە و خێرای لە فۆڕمی پرسیار خستەوە. چەند بایەلۆژیست و پزیشك قسەیانتیاکرد ئەوەندەش فەیلەسوفەکان لەو بارەوە قسەکەربوون. ئەوەی فەلسەفە قسەی تیاکرد جیابوو: پرسیار لەسەر مەرگ، لێکەوتە بوونایییەکانی کەرەنتین، جەستە، دابڕان و ..هتد کەوتنە ناواخنی قسەکانەوە.

جێگای سەرنجە لەژێرسایەی ئەم ناونیشانە “”کۆنت–سپۆنڤیل Comte-Sponville: فەلسەفەکاری لەنێوان دانایی و پزیشکی دا”” بە چەشنێکی تر ناواخن بەم بەشە نووسینەمان دەدەین کە بە هزری کۆنت–سپۆنڤیل سەبارەت بە کۆڤید-19 تایبەتە. لێرە ئەوە دەخەینە ڕوو، بەپێی بیرکردنەوەی فەلسەفیی بیرمەندی فەرەنسی کۆنت–سپۆنڤیل قوربانیدان بە ئازادی لەپێناو تەندروستی هەڵەیە، کەرەنتین ناشێت کۆیلایەتی بێنێت:”لە نەخۆشی ناترسم لە کۆیلایەتی دەترسم”. مەترسیدارە

بایەخدان بە پزیشکی کاتێك لەسەر حسێبی ئازادی، بەختەوەری و دادپەروەری بێت.
کەوابێت چیمان لە هەگبەی ئەم باشە داناوە؟ بەچوونی کۆنت-سپۆنقیل بە دانایی دەکەین بە بناغە لەم بەشە تا ئەوە بخەینەڕوو کە دانایی دەروازەی بەختەوەرییە. بە گەیشتنیش بە بەختەوەری ،لەسەر دەستی ئەم بیرمەندە، بە تونێلی دانایا تێدەپەڕین. ئەمەش فەلسەفەی کۆنی یۆنانمان بیردەخاتەوە (ئەپیکۆرییەکان)، کە لەوەندەرە دانایی پێوەری ڕاستەقینەی بەختەوەرییە. بە بەختەوەری؟ لەبەرئەوەی بەختەوەری شێوەی ڕەهای و غەممان بەدەکات. بەچوونەکانی ئەم بیرمەندە لەو بارەیەوە واشمانلێدەکات لە هەندێك شوێن، لەڕێگای قسەکردن لەسەر دانایی، قسە لە چێژ، ئازادی، ترس، مەرگ بکەین (ئەوەیان لە بەشی 18 دێینەوەسەری). بە بەچوونی کۆنت-سپۆنقیل فەلسەفە مەیلی بە دانایی هەیە، واتە مەیل بەرەو ژیانێکی زۆرتر ڕوون، پتر ژیر، ئازاد و بەختەوەر. فەلسەفە پەیوەندی بە بیرکردنەوەی باشتر و باشترکردنی ژیانەوە هەیە. بەیەم دەپرسین دانایی چییە؟ دانایی بریتییە لە ئەوپەڕی بەختەوەریی لە ئەوپەڕی ڕوونیدا. غەمێکی ڕاستەقینە باشترە لە خۆشییەکی درۆ. هیچ شتێکیش لە خۆشییەکی ڕاستەقینە خۆشتر نییە. هەر ئەوەشە ڕاستی خۆشەویستی(سپینوزا) و خۆشەویستی ڕاستەقینە. هاوکات کە دانایی ناشێت لە تەندروستی دا پووختبکرێتەوە پزیشکی دەتوانێ، موخابن گشت پزیشکیش لە تەندروستیدا چڕناکرێتەوە. لەکوێی پزیشکیدا بەدوای دانایی دا بگەڕێین؟ مەگەر ئەپیکتێتسEpictetus وتەنی ""قوتابخانەی فەیلەسوف عیادە (کلینیک) ی پزیشك"" نییە! لە دانایی پزیشك و دانایی فەیلەسوف چی بەرهەمدێت؟ دانا پەیوەستی بە فەلسەفەکردن نییە، ئەمە بە پێی کۆنت-سپۆنقیل، ئەی پزیشك ئەو پەیوەستییەی نییە؟

پۆلێنکردنێکی ناو دانایی

پێش ئەوەی بەپێسەر باسی"پزیشکی پەیوەستی بە فەلسەفە هەیە؟" بە پەیوەستی دەزانین جیاوازی لەنێوان دانایی (حیکمەت) Wisdom و فەلسەفە دا بکەین. تێگەیشتن لە دانایی لە ڕوانگەی فەلسەفی ئاندرێ کۆنت-سپۆنقیلەوە وامانلێدەکات لە پەرچەکێکی وشەی فەلسەفە بەئاگابین. دانایی کە بابەتێکی گەرمی فەلسەفییە و مشتومڕەی قووڵی فەلسەفیشی لە مێژووی فەلسەفەی ڕۆژئاوا لەبارەوەکراوە لە پەرتووکی""خستنەڕووی فەلسەفە""ی ئەم بیرمەندە فەرەنسییە شیاوی بە پەردە هەڵماڵین لەسەر ئەو جۆرە پرسیارە هزرییانە دەدۆزرێتەوە کە

فەیلەسوفە هاوسەردەمەکانی کاریان لەسەر نەکردووە. وشەی فەلسەفە philosophia لە لەکسیکۆنی یۆنانی پێکهاتەیەکی دیاریکراوی خۆی هەیە کە بەمانای خۆشەویستی بۆ دانایی دێت. ئەدی دانایی چییە؟ مەبەستلێی زانینە؟ جا بێت و بابەتەکە بەم شێوەیە بێت دانایی ئەوەیە کە لە یۆنانی بە Sophia و لە لاتین بە sapientia دێت. ئەمەش زۆربەی فەیلەسوفە مەزنەکان لە هێراکلێتسەوە بەو جۆرە ناوزەدیانکردووە. دانایی بە ئەفلاتون، سپینوزا ،ستۆیستەکان، دێکارت، کانت، ئەپیکۆر، هەمیشە بە هزر، ژیری و زانینەوە لکاوە. بەشێوازێکی تر، دانایی هەردەم بە جۆرێك لە زانینەوە گرێدراوبووە کە هیچ زانستێك ناتوانێت ڕاستەقینەییەکەی بسەڵمێنێت یان هیچ ئەزموونگایەك ناکارێت تێستیبکات. ئەمەش لەبەرئەوەی کە دانایی جۆرە زانینێکی پراکتیکییە نەك تیۆری، بە ژیانەوە پابەندە نەك بە زانستەوە. زۆرجاریش یۆنانییە کۆنەکان دانایی تیۆری یان تێڕامانیان Sophia لەگەڵ دانایی پراکتیکیدا phronesis هاوشانی یەکدیکردووە، لەکاتێکا کە تێڕامانی ڕاستەقینە(خودی دانایی) بریتییە لە کۆکردنەوەی هەردوو لایەنەکە.

لەو گفتوگۆیەی کۆنت—سپۆنڤیل تایبەت بە چییەتی دانایی وەگەڕیدەخات بە پاڵپشتی بۆچوونێکی ئەریستۆ پێداگیری لەو بینینە دەکات کە دانایی نە زانستە و نە تەکنیك. شتێکیشە کەمتر پشت بە ڕاستەقینەیی دەبەستێت و زۆرتر بریتییە لەو شتەی کە باشە بە خودی خۆ و بۆ ئەویتریش. کەوابێت دەشێت بوترێت: دانایی زانینە؟ گومانیناوێت کە دانایی، بە قسەی کۆنت—سپۆنڤیل، زانینە. ئەڵبەتە زانینی ئەوەی کە چۆن بژیین. ئەمەش کە دانایی لە فەلسەفە جیادەکاتەوە، بەزۆریش بە مانای چۆنیەتی بیرکردنەوە دێت، بەڵام فەلسەفە هیچ مانایەکی نییە تا لە دانایی نزیکنەبێتەوە. بەنزیکبوونەوەی فەلسەفە لە دانایی مانا بەخۆی پەیدادەکات. ئەمەش پەیوەندی بەوەوەیە کە باش بیرکردنەوە باش ژیان دەگەیەنێت. ئەمەش وادەکات فەلسەفە بکەین. مۆنتاین Michel de Montaigne وتەنی فەلسەفە ئەو زانینەیە کە بە ژیان ئامادەمان دەکات. هەر ئەمەشە کە بیرمانچەتەوە. لەبەر ئەوەش کە دانا نیین زۆرترین پێویستیمان بە فەلسەفەکردن هەیە. بەبۆچوونی کۆنت—سپۆنڤیل دانا پێویستی بە فەلسەفەکردن نییە. دانایی ئامانجە و فەلسەفەش ئەو ڕێگایەیە کە بە گەیشتن بەو ئامانجە دەگیرێتەبەر. بەئەوەی فێربین چۆن بژیین دەبێت فریای ئەو ژیان تەژیانە بکەوین. لێرەوە قسەکانی مۆنتاین زۆرتر کاریگەر دەبن و ،کۆنت—سپۆنڤیل ئەو فریاکەوتنە بەوە ڕووندەکاتەوە کە پێوستمان بە فێربوونی ژیانە پێش ئەوەی دواکەوین. فێربوونی مردنیش لە تەك فێربوونی ژیان دادەنێت. چ ژیان و چ مردن ، بەپێی

مەنتاین، پێویستی بە فەربوونە. ماناداره لێرە ئەو قسەیەی مەنتاین بە نموونە بهێنینەوە کە دەڵێت: تۆ نامریت لەبەرئەوەی نەخۆشیت، لەبەرئەوەی کە دەژیت. بۆیە فەلسەفە لەم حاڵەتەدا پێناگایە.

کانت-سپۆنقیل بە پێچەوانەی مەنتاین پێیوایە فەلسەفە بەبێ جیاوازی بە گشت تەمەنێك پێویستە. بەلاشیەوە سەیرە ئەوانەی دەیانەوێت فێری ماتماتیك، فیزیا، مێژوو و ئاوازی موزیکی بن یان ئەوانەی دەبنە پزیشك و ئەندازیار، لە فەربوونی فەلسەفە دووردەخرێنەوە و فەلسەفەش ناخرێتە پرۆگرامی خوێندنیانەوە. قسەکانی کانت-سپۆنقیل بەپێرە پێدانە بەو تێگەیشتنە مەنتاینیەی کە پێویستە فەلسەفە بکەین پێش درەنگکەوتنمان. کەوابێت فەلسەفەکردن کاتی خۆی هەیە و مەرجە ئەو کاتە بدۆزینەوە و فریای فەلسەفەکردنەکەمان بکەوین. فەلسەفەکردنەکەمان مایەی بەختەوەربوونیشمانە. لێرە ئەم فەیلەسوفە فەرنسییە فەلسەفەکردن بە ژیانژیانێکی ئازاد و بەختەوەرەوە گرێدەداتەوە. کانت-سپۆنقیل لەڕێگای سپینوزا و مەنتاین و بیریارە گەورەکانی ڕۆشنگەریشەوە هانماندەدات لە بەدەستهێنانی دانایی بوێربین، پێویستیشناکات زیادلە پێویست چاوەڕوانبین تا بە بەختەوەری بگەین. با زوو پێیبگەین. هەمیشە کات بە فەلسەفەکردن شیاوە (ئەپیکۆر).

لەوەی لایسەرەوە ئەوە حاڵیدەبین، گەیشتن بە دانایی ناشێت دواخەین. کانت-سپۆنقیل دەپرسێت ئەوە کامە داناییە کە مەبەستە زوو پێیبگەین؟ ئایا دانایی چێژە، ئەوەی ئەپێیکۆر Epicurus باسیدەکرد؟ یان دانایی ویستە ،ئەوەی ستۆیکستەکان(مەبەست فەلسەفەی Stoicismە) قسەیان تیاکردووە؟ یاخود دانایی گومانە،کە گومانخوازەکان جەختیانلێکردووە؟ یان دانایی زانین و خۆشویستیە، ئەوەی سپینوزا باسیکردووە؟ یاخود دانایی ئەرك و هیوایە، هەروەك کانت گرنگیداوەتێ؟ ئەم لایەنانە جیاوازی بینینی فەلسەفە بە گەیشتن بە دانایی نیشاندەدەن. دانایی هەر چۆنێك بێت زۆربەی فەیلەسوفانی والێکردووە لەسەر ئەوە کۆکبن کە دانایی پەیوەندی بە جۆرێك لە بەختەوەری، دونیایی یان ئاشتیەکی ناوەکیەوە هەیە. دانایی جیایە لە غەم، دڵبەنگی و ئازار کە مرۆڤ پێویستی پێیان نییە. لێرەوە دەشێت ئەوە بوترێت کە فەلسەفەکردن فریادڕەسە و هەنگاویشە بە دورکەوتنەوە لە غەم، دڵبەنگی و ئازار، کە هەرهەموو ئەوانە هێرشنبەرن بەسەر خۆشی و دونیایی مرۆڤ. ئەوەی کە لەگەڵ داناییدا یەکناگرێتەوە و خۆی وەك کەسپێك لەبەردەم دانایا نیشاندەدات گۆجییە (دڵبەنگیی). باشە ژیانی مرۆڤ چ پێویستیەکی بە داناییە کە تەمەن کورت بێت و کات زۆر بەدەستەوە نەبێت؟ شەڕی نێوان ژیری و دڵبەنگی بە قازانجی کام لا لە ژیانی مرۆڤا تەواودەبێت؟

کەنت-سپەنقیل فەلسەفەکردن دەکاتە هیوایەك بە دەربازبوون لە دژواری و نادەنیاییەکانی ژیان، عەقڵگەرایش بە بێ بەهادەکات گەر نەکارێت ژیانمان ڕوناکبکات و لە دەبەنگی بەدورمانخات. عەقڵ قورسای خۆی هەیە، بەعەقڵییەکی زۆریش لە ژیانی زانایان و فەیلەسوفان بەدیدەکرێت. بەڵێ بیرکردنەوە باشترین چارەسەرە، بیرکردنەوە لەوەی کە خراپ و لاوازە نەژییەن. لەم ڕێیەوە کەنت-سپەنقیل پێی بە ئەوە دەبات چ دانایی و چ فەلسەفە شتگەلێکی تایبەتن و پەیوەندیان بە خودی، تایبەتمەندی، کەسەکەوە هەیە. نە دانایی بە خاوەنسازی دەزانێت و نەش فەلسەفە بە ئاین و بە ڕەوشت دەزانێت. ئەوەی زێدە گرنگە ئەوەیە کە مرۆڤ دەستبەرداری ئازادی، ئاگای و بەختەوەری خۆی نەبێت.

پرسیارە گرنگەکە لێرە ئەمەیە: چۆن ئەم ژیانە بژیین؟ ئەمە ئەو پرسیارەشە کە هەمیشە ڕووبەڕووی فەلسەفە بووەتەوە. پێدەچێت وەڵامەکە دانایی بێت، بەڵام داناییەکی بەرجەستە، ژیاندۆست و پراکتیکی. دانایی داوامانلێدەکات پتر پراکتیکی بین. لێرە کەنت-سپەنقیل بە وتنەکی کامۆ (چاترە بوترێت کامی) Albert Camus و کاڤایەس Jean Cavaillès دەگەڕێتەوە: بە ئەوەی واقیع بگۆڕین پێویستمان بەوەیە مامەڵە لەتەك ئەو واقیعە دا بکەین کە دەیگۆڕین. دانایی بەمجۆرە بێت یەتەپیا نییە. خەونی دانایی نزیکبوونەوەیە لە ڕاستی و پراکتیك. واتە دانایی داوامانلێدەکات وەڕناوی نەبین و زۆرتر کار بە گۆڕین بکەین.

کەمبایەخ نییە ئەوەش بڵێین کە کەنت-سپەنقیل لە ڕێگای پرسیاری دانایی چییە؟ گرینگی ئەم بابەتە لەناو فەلسەفە بە ئەندازەیەك دەخاتەڕوو، کە ناشێت بە چەمکگەلێکی وەك بەختەوەری، ژیری، ئازادی و خۆشەویستییەوە نەبەستێتەوە. دانایی دەکات بە ژیانەکی بەختەوەر لەناو ژیانەکی ڕوونا. تەنانەت فەلسەفەکردنیش کۆششێکە بە چاکترکردنی ئەو ژیانە بەختەوەرە. فەلسەفەکردن چەنەبازی و شەڕە زاراوە نییە، گەڕانە بەدوای خۆشی ژیانا. خودی دانایش ئامانجە، ئامانج بە ژیانەکی بەختەوەر. چەنیەتی بیرکردنەوە و چەنیەتی خۆشەویستیکردن داوامانلێدەکات لە فێربوون بگەین. بە ئەوەی بەختەوەربین پێویستە فێربین بیربکەینەوە و فێربین خۆشەویستیبکەین. ئەمەشە فەلسەفەکردن کە هەنگاوە بە ئامانجە گەورەکە کە داناییە. لێرەوە ڕێگای تەندروستی دەگرینەبەر. تەندروستی لەخۆیەوە دروستنابێت. تەندروستی باش پێویستی بە تەژیانی باش، بەختەوەری ڕاستەقینە هەیە. نکوڵیناوەت کە پێگەی تەندروستی لە ژیانی بەختەوەریدا ونناکرێت و تامی لە ژیانا دەمەنێتەوە.

پزیشکی پێویستی بە فەلسەفە هەیە؟

لەگەڵ بڵاوبوونەوەی پەتای کۆرۆنا بابەتی پزیشکی هاتە نێو گفتوگۆکان و پزیشك وەك زۆرترین قسەکەر ڕۆژانە دەرکەوت. لایسەرەوە لە ڕوانگەی ئاندرێ کۆنت-سپۆنقیلەوە ئەوە ڕاڤەکرا کە دانایی چییە و لە چ پەیوەندیەکیشدایە لەتەك فەلسەفە و دواتر لەتەك تامی ژیان و بەختەوەرییدا. لێرەوە ئاقاری وتنەکانمان بە شێوازێکی دی دیزایندەکەین. گفتوگۆی بابەتی پزیشکی و فەلسەفە، پزیشك و فەیلەسوف بەجۆرێك دەجوڵێنین کە ئاسۆ لە بەردەم ئەو جۆرە پرسیارە هزریانەدا بکەنەوە کە تاکی ئەمڕۆ لە ئێستادا پێویستییەتی. گفتوگۆی ئەوەی کە پزیشکی پێویستی بە فەلسەفەیە، ئەم باسە لە کۆنت-سپۆنقیلەوە دەستپێناکات و گفتوگۆیەکی دێرینی فەلسەفی لەو بارەوە لەئارادایە. دەستپێکە یۆنانییەکەی بە هیپۆکراتەس Hippocrates دەگەڕێتەوە کە بە باوکی پزیشکی دەتەناساندن. بەپێی ئەوەی لێرە قسەمان لە ئاندرێ کۆنت-سپۆنقیلە، کە لە هەنووکەدا بەشێکە لە فۆڕمی بیرکردنەوەکانی فەلسەفەی هاوچەرخی فەڕەنسی یان یەکێکە لە بەرهەمهێنەرانی فۆرمی بیرکردنەوە لەناو فەلسەفەی هاوچەرخی فەڕەنسی، بەپێویستی دەزانین لەو بارەیەوە وتنەکانی بخەینە بەرباسی فەلسەفییەوە. ئەمە وادەکات بڵێین فەلسەفەکردن بە ئەم فەیلەسوفە فەڕەنسییە بژاردەیە لەبەردەم ئازادی ژیان و گوزارەکردن لە بۆچوونی خۆی. لە لێدوانێك کە ژێرار ئۆستەرمانGérard Ostermann، پرۆفیسۆر لە سایکۆتێراپی (چارەسەرسازیدەروونی Psychotherapy) ، لەتەك کۆنت-سپۆنقیل لە "گۆڤاری سایکۆمیدیا" ئەنجامیداوە دەبینین کۆنت-سپۆنقیل ئاماژە بەوە دەکات کە، فەیلەسوف توانای عەقڵی خۆی بۆ گەیشتن بە جۆرێك لە دانایی بەکاردەهێنێت. هەر ئەو داناییەشە کە ژیانێکی ئازاد و بەختەوەر بۆ فەیلەسوف دابیندەکات. بەمە فەیلەسوفبوون تەقەلایەکە بۆ بیرکردنەوە لە ژیانی خۆت و لە بیری خۆت. ئەم بیرکردنەوەیە لە ژیانی خۆت، بۆ کۆنت-سپۆنقیل، بە مانای نقووبوون لە جیهان، لە کۆمەڵگە و لە مێژوو دێت. ئەمەش خۆشی و شادیهێنەرە. ئەم خۆشی و شادییە ئەو داناییە دەیهێنێت کە فەیلەسوف لەڕێگای بیرکردنەوەوە پێیدەگات. هیچ شتێکی تر (نە مادەیهۆشبەر نە کڕینی فیلایەك) جگەلە دانایی ناکارێت ئەم بەختەوەرییە دابینبکات.

نیچە پێماندەڵێت گشت فەیلەسوفێك شتێکی لە پزیشکی تێدایە و پێچەوانەکەشی هەر ڕاستە. فەیلەسوف پزیشکی شارستانییە (نیچە). کۆنت-سپۆنقیل وایبۆدەچێت کە گشت یۆنانییە کۆنەکان باوەڕیان بەمە هەبووە. یەك لەو فەیلەسوفانەش کە داکۆکی لەمە کردووە ئەپیکۆری

ئازیزە. بەپێی ئێپیکۆر""لاوێك هەروەك پیرێك دەتوانێت دەست بە فەلسەفە بكات. بۆهیچ یەكێكیان درەنگ نییە رۆحی خۆی تەندروستبكات"". بەواتایەكیتر، هەرگیز زوو یان درەنگ نییە بۆ فەلسەفەكردن، لەبەرئەوە هیچكات زوو یاخود درەنگ نییە بۆ خۆتیماركردن. تەمەن مانای بۆ پزیشكی نییە، ئەوەش پزیشكی مناڵان (Pediatrics) و پیرناسەكان (Gerontology) چاك دەیزانن. لەبەر هەمان هۆكار تەمەن بۆ فەلسەفەش بوونی نییە. كۆنت-سپ□نقیل ل□م□و□و□ جخت لەوە دەكات كە تەمەن نە بۆ پزیشكی و نە بۆ فەلسەفە مانای نییە. بەڵێ ئەمە تاڕادەیەك ڕاستە كە تەمەن بۆ سوودوەرگرتن لە فەلسەفە یان پزیشكی مانای نییە، بەڵام ئەمە ئەوە ناگەیێنێت كە مرۆڤ هەچكات ویستی دەبێتە پزیشك. مرۆڤ دەكرێت لە هەچ تەمەنێكدا بێت نەخۆشبكەوێت و فەلسەفەش بكات. كۆنت-سپ□نقیل وتەنی ڕاستییەك لێرە هەیە كە دەبێت بوترێت: ئەم هاوشێوەكردنەی نێوان فەلسەفە و پزیشكی هەڵەیەكی تیایە. بۆ یۆنانیە كۆنەكان فەلسەفە پزیشكیی بووە، بۆ ئێمەی سەردەم پزیشكی پتر لەوە خۆی دەردەخات. ئەڵبەتە لەبەر سێ هۆكار: هۆكاری یەكەم ئەوەیە كە ماوەیەكی زۆر، بەتایبەت لە سەدەی 19 (لە فەرەنسا لەسەر دەستی François Magendie و Claude Bernard) دواتر لە سەدەی 20 دەبینین كە پزیشكی بووەتە زانست، یان هەروەك كۆنگویلێم Canguilhem دەڵێت بووە تەكنیك، یان هونەری یەكگرتنەوەی زانستە جیاكان. پزیشكی لەبەر جەوهەرەكەی بووە زانست هەرچی فەلسەفەیە ناتوانێت ببێت بەوە. ئەمەش وادەكات ئەو ئایدیایە پەسەندنەكرێت كە فەلسەفە دەكاتە پزیشكی. تەنانەت نا بێتە پزیشكی ڕۆحیش. هۆكاری دووه□م كە وادەكات لە ئەمڕۆدا بیر لەوە نەكەینەوە فەلسەفە دەرمانی ڕۆحە ئەوەیە كە تەندروستی ڕۆح، لەگەڵ كاتدا، چارەسەركەر (thérapeute- therapist) ێكی بۆخۆی دۆزیوەتەوە كە فەیلسوف نییە، بەڵكو پزیشكیدەروونی و سایكۆتێراپیۆت (چارەسەركەریدەروونی (psycotherapist- psychothérapeute)) ە. هەر لەبەرئەوەی پزیشك هەیە ناتوانین تەندروستی ڕۆحی بكەینە ئامانجی فەلسەفە. دوا هۆكار ئەوەیە كە ناتوانین ئەو ئایدیایە پەسەندبكەین كە فەلسەفە پزیشكی ڕۆحە. بەپێی تێگەیشتنی كۆنت-سپ□نقیل ئێمە بەلانی كەمەوە لەم خاڵەدا(بەهۆی گەشەی پزیشكی، دەروونناسی و پزیشكی دەروونیی□وە) لە یۆنانییە كۆنەكان ڕوونترین: ئێمە دەزانین كە دانایی ناشێت لە تەندروستی دا پووختبكرێتەوە. لێرەوە كۆنت-سپ□نقیل دەپرسێت: دانایی چییە؟ دانایی هونەری ژیانە بە بەختەوەرییەوە یان بەختەوەری و هێمنییە لە ڕاستیدا. ئەم بەختەوەرییە لە تەندروستیدا پووختناكرێتەوە. واتە دانایی توانای ژیانە بەجۆرێكی كاریگەر لە جیهانێكی ڕاستقینەدا. بۆ فەیلەسوف،

ب□ بۆچوونی کۆنت-سپ□نقیل، بیرکردنەوە لە ساناکردنی ژیان و لە زیاد لەپێویست خۆشگوزەرانکردن ئامانج نییە، ئامانج بیرکردنەوەیە لەوەی کە ڕاستە. لە دیدی عەقڵ و فەلسەفەوە ئەو ڕاستییەی دەمانکوژێت لە درۆیەك باشترە کە ژیان دروستدەکات. ئەو ڕاستیەی ئازار دەهێنێت چاترە لەو وڕێنەیەی باشە دەهێنێت. ڕەنگە ئێوە پێتانوابــێت ئەمە بۆ پزیشك بەو جۆرە نیی□ (ل□ب□ر قسەکەی کۆنت-سپ□نقیل ئاڕاستەی ژێرار ئۆســت□□رمان دەکرێــت کە لە چارەســەرسازیدەروونی دا پرۆفیســۆرە).
کۆنت-ســپ□نقیل بەم پســپۆرە دەڵێــت: تۆ لە هەقیقەتــی نەخۆشەکــانت بەرپرســیار نیــت، لە تەندروســتی نەخۆشەکــانت بەرپرســیاریت. گەر باوەڕیشمان بە ئازادی عەقڵ هەبێت ئەوا بیر لەوە ناکەینەوە باش چییە، بیردەکەینەوە بەپێی پێوانە بۆ ئەو ئایدیای ڕاستییەی دەدرێت (سپینوزا) یان شیاوە (مۆنتاین).
لەســەر بنەمــای وتنەکــانی کۆنت-ســپ□نقیل زۆربەی فەیلەســوفە هاوسەردەمەکانی خۆی باوەڕیان بەوەیە فەلسەفە دەرمان نییە، بەڵام پێشیــانوایە پزیشکــی دەتــوانێت فەلســەفەیەکی نایــاب دروســتبکات. فەلسەفە شتە پێویستەکەیە کەچی ئامانجی سەرەکی فەلسەفە داناییە، واتە بەختەوەری و ئارامی. ئەوەتا نەخۆش بە دکتۆر دەڵێت: "دکتۆر مــن غەمبــار، مانــدوو و □□ام: دەتــوانن شتێکمبــدەنێ تــا پێیچاکبب□و□؟" ک□نت-سپ□نقیل لەوە تێدەگات کە خەمۆکی جارجارە بکوژە، چونکە دایکی بەوە مردووە، وەکیتریش چارەسەری خەمۆکی لەئێستادا ڕوو لە باشییە. ئەم بیرمەندە گومانناکات ک□ □□□ایی، غەم و مانــدوبوون هەن. لەوەش حــ□یییە بەد بەختــی، غەم، بێــزاری و □□□ایی نەخۆشی نیین. ئاساییە جارجار□ □□□ا و ماندوو و غ□مباربین. گشت ئەمانەش بەشێکن لە مرۆییبوونمان. بەپێی ئەوەی مرۆڤایەتی ناساغی نییە ئیدی ناچێتە سایەی پزیشکییەوە. بۆ کۆنت-سپ□نقیل کێشەکە لەوەدایە ئێمە پزیشکی دەسەپێنین بەسەر ژیانمان و بگرە بەســەر گشت کۆمەڵگەکەشمــان. گازنــدەی شارســتانی نــوێش دەکــات کە بــایەخێکی زۆر بە تەندروســتی دەدات و پزیشکیــش گەورە دەکــات. ئەم شارســتانیە دەیەوێــت بەختەوەری بکــاتە دوا ئامــانجی تەندروســتی لەکاتێکا پێشتر بەختەوەری باڵاترین بەها بووە. هەموو ئەمانە لەژێرسایەی پان- پزیشکیگەرایی pan-médicalisme دا ڕوودەدات، کە هەمــوو شتێــك بــریتییە لە پزیشکــی و تەندروســتیش دوا ئامــانجە.
کۆنت-سپ□نقیل پیشەی پزیشکی بە بەرپەسیار دەزانێت لە سەرهــەڵدانی دیــاردەی پــان-پزیشکیگەرایی. لەم ڕوەوە دەگەڕێتەوە بۆ پێناســەی تەندروســتی بەپێــی تێگەیشتنــی"ڕێکخراوی جیهــانی تەندروســتی": تەندروستی نەبــوونی نەخۆشــی یــان لاوازی نییە، تەندروستی بــوونی حاڵەتێکە لە باشگوزەرانی جەستەیی، عەقڵیی و کۆمەڵایەتی. جاگەر

وابێت سێ میلیۆنێك هاوڵاتی بێکار و مەحروم هەن کە پێویستیان بە دەرمانە. ئەم چەند میلیۆنە لە باشگوزەرانی جەستەیی، عەقڵیی و کۆمەڵایەتیدان، بەڵام بێکار و فەرامۆشکراون. بۆیە کۆنت–سپ□نقیل لەم پێناسەیەی"ڕێکخراوی جیهانی تەندروستی"ناکۆکییەك بەدیدەکات.

بۆیە دەبێت بپرسین پاتۆلۆژی Pathology چییە؟ ئەمە شتێکە ،کۆنت–سپ□نقیل وت□نی، مر□ق واهەستدەکات حاڵی باش نییە یان ناتوانێت بە کارەکانی هەستێت. لەسەر بناغەی تێگەیشتنەکانی ژۆرژ کۆنگویلێم Georges Canguilhem نەخۆش ناکارێت ژیانی ئاسای خۆی بژیت و کارەکانیشی پەکدەکەون. جیاوازی نۆرماڵ و نانۆرماڵیش ئەوەیە کە نۆرماڵ هەستدەکات باشە و ئێشی لە هیچ شوێنێك نییە. هەرچی پاتۆلۆژییە واتە بوونی ئێش لە شوێنێك دا. کەسەکە هەست بە ناساغی و پەککەوتووی دەکات. ئەمە بەو مانایەش دێت کە پاتۆلۆژی ناوەکەی بەخۆیەوەیەتی. لە یۆنانیدا بە پاتۆس (سۆز) دێت ،بە واتای ئەوەی دەیچێژین و پیایتێدەپەڕین، جا ئەوە بەدبەختی بێت یان ناخۆشی. لێرەوە ڕەنج بەباچوون دەبێتە ئێش و بەدبەختیش خۆی وەك نەخۆشی نیشاندەدات. لە پزیشکیشا نۆرمالبوون Normality بە واتای ئاسایبوون دێت، شتێك كە لادان بەم لا و بەولا ناسا□ت و ڕیشەی وشەکەش لە وشەی “نۆرم” ی لاتینیە ەوە دێت. هەرچی نانۆرماڵبوون Abnormality□ بەمانای نائاسایبوون دێت، بۆ ڕیشەی وشەی omalos ی یۆنانی دەگەڕێتەوە کە بەمانای یەکسان، یەکانگیر و نەرم دێت. کەچی (an omalos شاز، نانۆرماڵ)- مانای وشەکە بۆ ناڕێك، نایەکانگیر و زبر (کۆنگویلێم) دەگۆڕێت. لێرە کۆنت–سپ□نقیل بە پشتبەستن بە بۆچوونە پاتۆلۆژییەکانی کۆنگویلێم قسەلە قەڵەوی دەکات کە ماوەیەك لە ئەمەریکا ،لەناو ه□زار و ڕەشپێستەکانا، شازێکی ئاماری نەبووە. لە دیدی پزیشکییەوە ئەمە نۆرماڵنەکراوە. بەپێی پێوانە ئامارییەکان بێت کاتێك هەموو تووشی قەڵەوی دەبن(ئەمڕۆ زەعیفی شازێکی ئامارییە) شتەکە ئاسای بوو□ تەوە لەکاتێکا قەڵەوی حاڵەتێکی ناساغییە(پاتۆلۆژییە). نۆرماڵ واتایەکی ئاماری و ئاشتیئامێز نییە، واتایەکی دینامیکی و وروژێنەرە. لەبەرئەوەی ژیان دینامیکییە ئەمە وادەکات هەموو دەرمانێك وروژێنەر(پۆلیمیك ،جەنگ، پێکدادان) بێت، ئەمە بەتایبەت کە دەرمان لەتەك نەخۆشیا دەجەنگێت. هەر ئەمەش شتێکمان لەسەر پیشەی پزیشکەکان پێدەڵێت، بە پزیشکەدەروونیی□کانیشەوە، کە لەگەڵ حاڵەتە ناساغەکانا مامەڵەدەکەن نەك ئەو حاڵەتانەی دەگمەنێکی ئامارییە یان شۆکێکی کۆمەڵایەتین! لەبەرئەوە پزیشکی بۆ ئەوە هەیە کە چارەسەر بدات. کۆنگویلێم وتەنی نەخۆشی ئاستێکی ژیانە. شتێکی ئاساییە. لەبەرامبەر ئەوە تەندروستی شتێکی کاتییە. مەترسی نەخۆشیش یەکێکە لە ناواخنەکانی تەندروستی.

ب□ی□ ک□نت–س□پ□نڤیل سەبارەت بەم لایەنە بۆ گوزارە دەگمەنەکەی مۆنتاین د□گ□□ت□وە: “”تۆ نامریت ل□ بەرئەوەی نەخۆشیت، دەمریت ل□ بەرئەوەی لە ژیاندایت””.
ب□ بۆچوونی کۆنت–سپۆنڤیل فەلسەفە پێش هەموو شتێك دیسپلینێکی ئەکادێمی نییە، حاڵەتێکی مرۆییە. بۆیە پزیشکەکان وەك هەموو مرۆڤێك پێویستیان بە فەلسەفەکردنە. پزیشکەکان لە دیدی ڕەوشتییەوە پێویستیان بە فەلسەفەکردنە، ئەمە بەسەر هەموو پیشەیەکدا پەیڕەوناکرێت. پزیشکەکان بەپێی پسپۆریان ڕوبەڕووی زۆرترین سەختی دەبنەوە: ناخۆشی، نەخۆشی، مەرگ، ئەمەش واتە پزیشکی پیشەیەکی تراژیدییە. سەختییەکانیش هەر ئەوانە نیین. پزیشکەکان لەگەڵ ئەویتر ڕووبەڕووی سەختی دەبنەوە. بۆ؟ ل□ بەرئەوەی خود بابەتی پزیشکییە، هاوکات پیشەی پزیشکی ڕەوشتییە. پزیشکەکان لەگەڵ خۆشیانا ڕووبەڕووی سەختی دەبنەوە. باشە بۆ؟ ل□ بەرئەوەی پزیشکەکان پیشەیەکی گۆشەگیرئامێزیان هەیە. سەرئەنجام، کۆنت–سپۆنڤیل پێیوایە لەنێوان ئەمی فەیلەسوف و ئەویتری پزیشکدا، ئەمی فەیلەسوف پێویستی بەوە نییە ببێتە پزیشك، هەرچی ئەویتری پزیشکە پێویستی بەوەیە ببێتە فەیلەسوف، هیچ نەبێت ل□ ب□□ر خاتری نەخۆشەکانی. تەنانەت کۆنت-سپۆنڤیل لە لێدوانێکی تردا باوەڕی وایە پزیشکی تەنیا بریتی نییە لە تەندروستی. پزیشکی شتێکی ئاڵۆز و دژوارە. واتە لە تەندروستی گ□ورەترە. هەرچی داناییە ئەوە دەکەوێتە پاش تەندروستییەوە.

لە خەمۆکییەوە بۆ فەلسەفە

گومانی ناوێت کۆڤید-19 بەپێی قەبارەی خۆی خەمۆکی ل□ تەك خۆیڕا بۆهێنا ین و ئەوەش کرۆك و سیمای ژیانمانی گۆڕی. فەلسەفە کار لەسەر هاتنەدەرەوە لەم خەمۆکییە دەکات. فەلسەفە، کە هەڵوێستەکردنە بەرامبەر بە خودی خۆ و جیهانی دەرەوەی ئەم خودە، سازن□ر و بێدارکەرەوەی ئەو پرسیارانەشە مانا بە ژیانمان دەدەن. چی مانا بە ژیانمان دەدات؟ ئازادی؟خۆشەویستی؟بەختەوەری؟ هەموو ئەمانە باشەن و فریادڕەسیشن. لەم سۆنگەیەوە بەوە دەگەین کە هاتنەدەرەوەمان لە خەمۆکی ئیشی فەلسەفەیە. ئیشی فەلسەفە کارکردن لەسەر ڕۆحمان و دەربازبوونمان لە دۆخە چەقبەستووەکان. ئاشنابوونیش بە فەلسەفەی ئێپیکۆر Epicurus سەرەتای داب□□انمانە لە خەمۆکی. ئەمەش بەجۆرێك لە جۆرەکان کۆنت-س□پ□نڤیل تامیکردووە. تامی فەلسەفەی ئێپیکۆر تایبەتمەندی خۆی هەیە. ئەم تامە شیفایە، شیفا دەرمانە. فەلسەفە دەرمانی هاتنەدەرەوەیە لە ناساغی. ئ□پ□یکۆر بۆ زۆرێك لە بیریارانی

ڕۆژئاوا پەناگای بەختەوەریە، کانیاوی چێژ و خۆشیە. ساردی خەمەکی فەیلەسوف لەناو گەرمایی فەلسەفەی ئەپیکۆر دەتوێتەوە. هزری ئەپیکۆر دەرمانی ڕاڕایی و پەشێوی ڕۆحە.

ئەو قسانەی لایسەرەوە لەسەر ئەو بناغەیە پەسەنددەکەین کە کەنت-سپۆنقیل ئەو فەیلەسوفە فەرەنسییەیە لە خەمەکی ژیانەوە، لە خەمەکی ناو خێزانەوە (مردنی دایکی بە خەمەکی) بەرەو فەلسەفە هاتووە. بەمە کەنت-سپۆنقیل کاری بەئەوە کردووە لەناو فەلسەفەدا هێزی بیرکردنەوەی خۆی بخاتە خزمەتی لاوازییەکانیەوە، ئەو لاوازییانەی لە ژیانیا هەیبووە. لەکۆتایشا خۆشەویستی بۆ ژیانی گەڕیوە بۆ کردەیەك لە فەلسەفەکردن کە ئەوەش لەگەڵ زەبری ژیانا ڕووبەڕوویکردۆتەوە. ئەمە وادەکات ئەم فەیلەسوفە بڵێت: لەئێستادا لە ڕۆژئاوا گەڕانەوەیەك بۆ فەلسەفە لە ئارادایە کە هۆیەکەی بۆ زۆر شت دەگەڕێتەوە لەوانە: فەلسەفەکردن واتە خوڵقاندنی وەڵام بۆ پرسیارە بێ وەڵامەکان، پاشەکشەی ئەدیۆلۆژیا و ئاینەکان، حەماسی خەڵك بۆ فەلسەفە، کە ئەوەش لەم دواییە وەك شێوازێك لە نەشونمای کەسێتی خۆی دەردەخات. باشە فەلسەفە بۆچی دەکارێت ئەوە بکات؟ کەنت-سپۆنقیل لە وەڵامی ئەم پرسیارە، کە پێشتریش لەگەڵ پزیشکێکی دەروونی (کریستۆف ئەندرێی) باسیکردووە، پێیباشترە مرۆڤ غەمبار بێت تا بە درۆ بەختەوەر بێت. هەرچی پزیشکە دەروونییەکەیە ،کەنت-سپۆنقیل وتەنی، کاری ئەوەیە وا لە نەخۆشەکانی بکات باش بن تەنانەت ئەگەر توانای ڕووبەڕووبوونەوەی ڕاستیشیان نەبێت. ئەم لایەنە، واتە ڕووبەڕووبوونەوەی ڕاستی ، بە پێی بۆچوونی کەنت-سپۆنقیل، بۆ فەیلەسوف گرنگی خۆی هەیە. فەیلەسوف ،بۆ کەنت-سپۆنقیل، کەسێك نییە خەریکی کاری باشە بێت، کاری دروستکردنی بیرکردنەوەیە بەجۆرێکی زێدەباش. لەنێوان ڕاستی و بەختەوەریشدا فەیلەسوفێکی وەك کەنت-سپۆنقیل ڕاستی هەڵدەبژێرێت، هەرچی پزیشکە دەروونییەکەیە، بە قسەی ئەم بیرمەندە، تەندروستی هەڵدەبژێرێت . لەم بارەیەوە ئەوەشمان بۆ دەگەڕێتەوە کە جارێکیان لە کۆتای ساڵی خوێندن خوێندکارێك پێیوتووە: پێش کۆرسەکەی تۆ بەختەوەرتربووم. ئەم قسەیە بۆ کەنت-سپۆنقیل کاریگەری خۆی هەبووە و ئەوەشی گەیاندووە کە فەلسەفە بەرچاوڕوونی بە مرۆڤەکان دەدات و ئاشناشیان دەکات بە ڕاستی بەس بەختەوەریانناکات. ئەمە دەشێت بەو مانایەش ڕاڤەبکرێت کە گەیشتن بە ڕاستی دەکرێت بە بەختەوەری بگۆڕدرێت. واتە ئەو ڕاستییەی بەهۆی فەلسەفەوە پێیدەگەین بەختەوەری بەخشە.

ژێردەر:

لە بەشی 18دا ئاماژە بە تێکڕای پەراوێز و سەرچاوەکان دەکەین.

-——————————————

[بۆ خوێندنەوەی بەشەکانی تر، کلیکی ئێرە بکەن ……](#)

ناسینی نەتەوە … شیوا میرەکی

بۆ ناسینی هەر نەتەوەیەک سێ لقی ئەدەبیاتی ئەو نەتەوە واتە ئەدەبی فولکلۆر، شێعر و مێژووی ئەدەبی ئەو میللەتە زۆر گرینگە . یەکێک لە سەرچاوە جێگەی متمانە و باوەڕپێکراوەکان بۆ ناسین و ناساندنی مێژوو ، کولتوور و ئەدەبی میللەتەکان بێ گومان مۆسیقا ، شێعر و ئەدەبی فۆلکلۆرە. فۆلکلۆر لە دوو وشەی (folk) (میللەت) و ((lore) (چیرۆک و هونەر) پێکهاتووە. بەپێی فۆلکلۆر بە وێنەی ئاوینەی باڵانوێنەکە کە بەشێکی بەرچاو لە یاسا و داب و نەریتەکان کە لە درێژەی زەمان وەکوو دەسکەوت بە میللەتەکەمان ماوەتەوە، پیشان دەدات.

ئەگەر فۆلکلۆری میللەتێک وەکوو کولتووری نەنووسراو یان “فەرهەنگی زارەکی ” پێناسە بکەین ئەم بەچوون و بانگەشەیە زیاتر خۆی نیشان ئەدات . زیاترین بەش لە تایبەتمەندییەکانی کولتووری لە هۆنراوە و گۆرانییەکاندا دیارە و سینە بە سینە نەقڵ کراوە پیشانی داهاتوانی دەدات . بە بڕوای د. عیزەدین مستەفا ڕەسوول گۆرانی

کۆنترین بەش لە ئەدەبی فولکلۆر و غنایییە کە لە ڕۆژگارێکی زۆر کۆن کە هێشتا هۆشیاری میللەتەکان زۆر لە خوار بووە، درووس بووە و زانایان دەڵێن گۆرانی شوانی کۆنترین جۆری گۆرانییە.

هەر میللەتێک، کە ئەدەبیاتی نەنووسراوی دەوڵەمەندی هەبێت، ئەوا کولتوورێکی پتەوتر و تایبەتمەندی زیاتری لە وانی دیکەی هەیە. یەکێ لەو میللەتانە کە بە درێژایی مێژوو خاوەنی کولتوور و ئەدەبیاتێکی دەوڵەمەند بووە و کێشە و جەفاکانی ڕۆژگار نەیتوانیوە ڕەسەنایەتی لێ بسێنێ کورد بووە . ئەدەبیاتێکی ” سهل وممتنع ” کە بۆ ڕۆح و مێشک و زمانی هەر تاکێکی کورد ئاشنایە و ئەتوانین بڵێین ڕەنجێکی هاوبەشە هەر لە لەیلاخ تا موکریان ،لە هەوشار تا لوڕستان و …

مر□قی کورد بە شێعر و گۆرانی لە دایک دەبێ ، بە شێعر و گۆرانی باڵا دەکات و بە شێعر و گۆرانی ئەمرێ کە ئەمە لە گۆرانی و بەیتە فولکلۆرەکان وەکوو لای لایە ، بەرتەونانە ، چەمەری و … خۆی نیشان داوە .

گۆرانی کوردی تووشیاری ژان و کێشەی ڕۆژگار نییە و نەبووە بەڵکوو گۆرانی کوردی خودی ئێش و ژانە . گۆرانی کوردی تەنیا کەرەستەیێک بۆ شادیکردن نییە بەڵکوو خۆی بەشێکە لە ئەلفوبێی ژیان . شێعر و گۆرانی کوردی ئەزموون و فەلسەفەی ژیانی میللەتی کوردە و یەکی لە باشترین سەرچاوەگەلی ناسین و ناساندنی میللەتی کوردە .هەر چەن کە ناسینی کولتووری یەک میللەت ئاسان نییە و خاڵگەلێکی زۆر لە درووسبوون ئەو ئەدەبیاتە نەخشی هەس ، بەڵام یەکێ لە ڕێگەگەلی ناسینی بنەمای کولتووری ؛ زمانی و ناسینی شتە باو دیرۆکییەکانە کە لە گۆرانیی□ فولکلۆرەکان خۆی شاردووتەوەو نیشاندەری شێوازی ژیان ، ڕەسم و یاساکانی ژیانی میللەتەکانە. کە بە جۆرێک وەکوو ئاوێنە ئەتوانین تێدا بڕوانین و مێژووەکەی شی بکەینەوە .

یەکێ لە ناوچە دەوڵەمەندەکانی فۆلکلۆری کوردی ناوچەی چەرداوڕی ، ئەسپەن ئاوا و لەیلاخە (قوروەو دێولان) کە تایبەتمەندیێکی بەرچاوی لە باقی ناوچەکان هەس . یەکێ لە تایبەتمەندییەکانی بەرچاوەکانی فرە کولتووربوون و فرە زاراوەییە چۆن شاری قوروە لە لایێکەوە هاوسنووری ناوچەی گەڕووس ، لە لایێکەوە هاوسای هەمەدان و ئەسەدئاوا ، لە لایێکەوە بە سون□ور ،کولیایی و کرماشان و لە لایێکی ترەوە پاڵی داوە بە لەیلاخ و سنەی ئەردەلانەوە .

لە ناوچەی لەیلاخ تێکەڵێک لە بن زاراوەکانی ئەردەڵانی و گۆرانی ، لە ئەسپەنئاوا یا قوروە تێکەڵێک لە بن زاراوەکانی ئەردەڵانی ، گۆرانی ، لەکی (بە هۆی هاتنی کۆچبەرەکانی لەک) کەلهوڕی ، هەورامی (قەڵای کامجورد،قەڵای ئەومەلەکی) بوونی هەیە.

بوونی تایفەی شێخ ئیسماییلی کە بەشێکیان لەشارەزوورەو و بەشێکیان لە جوانڕۆ بۆ ئەم ناوچەیە کۆچیان کردووە لە باشووری ئەم شارە و گوندەکانی نیشتەجێ بوون کە لە ئاڵۆگۆڕی زمانی ناوچە و فرەچەشنی کولتووریی نەخشێکی گرینگ و بەرچاویان بووە.

هەرچەند کە زۆربەی گۆرانییە کۆنەکانی ناوچە ، گۆرانی کار بووە و سازیان لە گەڵدا نییە .گۆرانیە بەزمی و شادەکانیش زۆر سادە بووە و دەوڵ و زوڕنایان لێ داوە کە لە درێژەی زەمان لە دوزەلە ، زمارە (نی هفت بند) ، نەرمەنەی ، دومەک کەڵیان گرتووە .لە بەزمگەلێکی ئایینیدا سۆفی و دەروێشەکان دەفیان لێداوە و بڕێ جار لە زەماوندەکان و بەزمی بوێژگەل و دەل□گەل کە لە کووچە و کۆڵان بەڕێ ئەچوو کەمانچە و دایرەیان بەکاربردووە . هەروەها له جەژنەکان و کۆبوونەوەی بنەماڵەیی لە “قاوەسینی” و “پووت هەژدەکیلوو” هاوکات لە گەڵ گۆرانی کەڵکیان گرتووە .

گۆرانی لەم ناوچە وەکوو باقی ناوچەکان کوردەواری تەنیا بۆ کاتی شایی و خۆشی نەبووە بەڵکوو لە هەموو کاتێکدا بۆ کشتوکاڵ ، تەون‌کردن ، مناڵداری‌کردن ، عاشقی کردن ، تەنیایی و دەرددی‌دڵ ، دوینەنیانن ، بۆ مەڕوماڵات و …گۆرانی و ئاوازیان خوێندووە کە زۆربەی ئەو گۆرانیگەلە سادە و ساکار و لە ناخی دڵدا جێگیر ئەبێ .

بۆ ڕاو ، نەچیر یان شەڕکردنیش گۆرانی تایبەت لەم ناوچە باو بووە

بۆ شەڕ ؛

ئەی خوا لەو ڕووژە دەور قەڵا گیریا

عەبدولباقی خان تیرباران کریا

بۆ ڕاو ؛

ئەڕا ناحوەیدەی گووشت شکارم

چەن ک□یل گەڕام ئەڕای تو بارم

بەزمی هوورە زیاتر لە نێوان کورد شێخ ئیسماعیلی (کوردپابنەوا) زیاتر بینراوە.بەزمی چەمەری لە کاتی ئازیەتباری بەتایبەت مردنی جوان بەڕێ ئەچوو . ژنان بۆ دامرکاندنی کوڵی دڵ گۆرانییان چڕیوە و مردوویان لاواندووە کە بڕێ جار هاوکات لە گەڵ هەڵپەڕکێیکی نەرم و ئارام و بە پێچەوانەی هەڵپەڕکی شاد لە چەپ بۆ ڕاس بووە کە زیاتر لە ناوچەی کولیایی باو بووە بەڵام بە گشتی لەزۆربەی ناوچەدا بەزمی چەمەری بوونی هەبووە .

مەقام ئایینی و سۆز ئایینی لە لەیلاخ وئەسپەن ئاوا بە گشتی و لە بەشگەلێک ناوچەی چەرداوڕی لە شەوی مێعراج مەولوودی خوێندن بەڕێ چووە بەڵام تەکیە و خانەقاگەل ناوچە هەمیشە بەزمی دەفلێدانیان بووە .

ئ□ر چ□سە لیم بەو خامووشم کە

ئەڵقەی خوڵامید فەخر گووشم کە

لەناوچەی چەرداوڕی بەزمی ئازیەتباری عاشوورا بووە کە ئەڵبەتە زۆربەی هەڵبەستەکانی بە زمانی فارسییە و وا دیارە دیاردەی ساڵانی نزیکە و مێژوویی□کی لە پشتەوە نییە . ئایینی یارسان لە قووروەی کۆن بوونی هەبووە و یەکێ لە هێماکان ئایین یارسان تەموور بووە کە زیاتر یارسانەکان ل□ ک□□ژ□ران بوونە بەڵام لە تەواوی ناوچە بوونیان بووە. لە کاتی نووڕ و نزاکردندا دەیانگوت ؛ با کوسوارت بۆ نەچڕم (کوسوار جێنشین و دەلیل سوڵتان سەهاک پێغەمەر یارسانە) کە نیشاندەری یارسان بوونی ناوچەس .

لە گوندەکانی پیر باوە قەڵا ، پیرسلیمان ، خەنان ئاوا،باوە شووراو قەسڵان.باوە شیداڵە،باوە قشلاقی تووغان،باوه گوڕ گوڕ ، شەیای نازار ، پیر مکە یان پیر مکاییل میناوا ، پیر یوونس علیاوا ، باوە سورخاو مەلک ئاوا ، باوەسارۆ نەجەفاوا نیشتەجێ بوونە .

لە شەوی چلەی زستانیش وەکوو دیکەی ناوچەکان بەزمی کووسە کووسە بەڕێ ئەچوا,

بۆ مەشکەژەندن و تەون کردن هەروەها گۆرانی تایبەت ژنان بوو

دار مەشکەگەم هەنارە ، مەشکەژەنەگەم بیمارە

دار مەشکەگەم هەنجیرە ،مەشکەژەنەگەم چە پیرە

بۆ تەون ؛

قەزات لە ماڵم گورد و پشت گوردی

مرخەک ڕەن□امە هیلم□ەل وردی

قەتار مەزهەبی لە زۆربەی ناوچەکەدا بوونی بووە ؛

حەفت لە خوار و حەفت لە ژ□ر

پڕ تەوەقی پڕ لە ن□ر

هەر چێ جبرەییل بیکا هونەر

سەڵوات بوو ڕۆح پەیغەمەر

مەقام گۆرانیێکی بەسۆز و خەمین بووە کە نیشاندەری هەستی خەمین و عاتیفی لە ڕوو داوێک یا بیرەوەریێکی شیرین بووە و لەو کاتە مەقامیان خوێندووە کە هاوتای “تصنیف” فارسییە وەکوو گۆرانی خاڵووڕێوار ، گەڕیان گەڕیان ، سەوزە سەوزە و هەوری لار .

یەکێ لە ناوازەترین مەقامەکان مێرزام سەراوێیە کە نیشاندەری حاڵ و بیرەوەری کەسانێکە کە مەقامیان خوێندووە

مێرزام سەراوێ ، مێرزام سەراوێ

ڕووژێ ڕاگەم کەفت وە سەر سەراوێ

دیم دانیشتیە ، باوان خراوێ

کونەی پڕ ئەکرد یەی مەسە چاوێ

زیاتر لە ناوچەی چەرداوڕی مەقامی مناڵان باو بووە کە لە کات کی کایەکردن گۆرانی کورت و یەک بەدوای یەکیان خوێندووە بەڵام قەتار مناڵانە و لایەلایە کە دایک بۆ کۆرپەی ئەخو□نند لە تەواوی ناوچە بوونی بووە .

کوورپەم خەفتیە خەو خەیری وێ

دەس فریشتەگان لە ژێر سەری وێ

گوروانە شەو ، گوروانە شەو

ل ما ئیم در وان شو

گرانیگلک ک بدوور مناکی کورد ئو گرانیانی نبیستو و بو دنگه خوی ل نکوتوو .

بالوور ک گرانی خوندن کچ و کو ل جواوی یکتر بوو و لکاتی لدس داین ئازیزانیش ککیان ل بردوو

قتار شوانی و دورگردی زیاتر لناوچی کرماشان ب چوو ک بیت شاک و منسوورخانیان خوندوو و ل نو خکی "دل "ناوبانگی بوو خکیان ل کووچ و کان ک کردوو و گرانیان خوندوو ک ب جار بباای کسانک ئیانخوند و پوویان ئسند ، ب جاریش بووکیان لگ بوو و گرانی ؛

مینا بوو خوی مینای

خا ل سر گوونای یان ئخوند .

گرانیبژ بناوبانگکان ناوچ ؛ شاخ میهمی ، مزا کولیایی ، مولوو کرمی ، ئحمد قادرمرزی ، حم حسن ویسی ، مزان خوسروی ، سی حم حسنی ، فتحوا میرزایی ، لفت سحرایی ، عبدوا قوربانی ناسراو ب عبدوا ماچکیی ، نبی زین ، حبیبا موفاخری ناسراو ب حبیب ملیی و ..

وکوو یوونگ د ؛ وژ دربینی هست و نستی گل . بی د ب ب ناسینی فرهنگی نتوکان پنابین ب وژی ئو نتو ک برهمی هرمان و زیندووی پشنیانی ئو گل نیشان ئدات . ب شک ئم بیت و باو و گرانیگل تایبت ب یک ناوچ نیی و زمانی هاوبشی میللتی کورد.

قوور

شیوا میرکی

دوایین خۆکوژی لەسەر زەوی … ژیار ئەسوەد

سێ مانگ پێش کریسمس

ئای لەتۆ زەوی داماو! پیرە زەوی، دواجار هەموو جێت دەهێڵن! ئەوەتا ئەو زانا پیرە قژ درێژە هەموو ڕۆژێک خۆی دەکات بە شاشەی تەلەڤزیۆنی ماڵەکاندا. وەک ئەوەی قسەی دیکە نەزانێ، بێ بڕانەوە دەڵێ: "زەوی لە مەترسیدایە، پێویستە چۆڵی بکەین." خۆ بەردەوام باس لە ئینتیما دەکرێ، ئەی کوا؟ نا، بەم دەرکەوت نیشتیمان بووکەڵەیەکە و هەموومان یاری پێدەکەین؛ هەرکات دەستێکی، قاچی، هەر پارچەیەکی لێبێتەوە فڕێی دەدەین و پێویستمان بە دانەیەکی دیکە دەبێ.
هەموو شتێکیان ئامادەکردووە. دەیان ئامێر و کەشتی ئاسمانیی زەبەلاح کە تا ئەم ساتە نەبینرابوون، لە ئامادەباشیدان بۆ هەڵگرتنی مرۆڤ و بردنی بۆ هەسارەیەکی تر. تا ئێستا پێشیان ڕانەگەیەنراوە کامە هەسارەیە؟ بەڵام گوایە تازە دۆزراوەتەوە و هەموو پێداویستییە سەرەتایی و سروشتییەکانی گوزەرانی ژیانی لێیە…
من باوەڕم بە هیچ نەماوە، دوێنێ یادی لەدایکبوونم بوو، نازانم بوومە حەفتا یان یەک ساڵ؟ لەوانەیە زیاتریش بێت؛ دڵنیانیم! وەک هەمیشە لە ماڵە پڕخۆڵکەمدا مامەوە و کاتەکانم بە شتی پڕوپووچ بەسەربرد. ئەوەی جیاوازییەکی بچووکی هەبوو لەگەڵ ڕۆژانی تر، تەنها بوتڵێک مەی نوێ بوو، کە بەهۆی گرانی نرخەکەی بۆ جارێکیش هەڵمنەقوڕاندبۆوە. پارچە کاغەزێکی بچووکی لەگەڵ بوو، لەسەری نووسرابوو (ڕۆژی بوونت پیرۆز). نەمزانی لەلایەن کێوە هاتووە؟ خۆ من چەندین ساڵە هاتوومەتە ئەم شارە تا ژیانێکی ئازاد و تەنیا بژیم و دووربم لە چاوی هەموو کەس. ئاخر مرۆڤ هیچ سوودێکی نییە بۆ سروشت؛ بە پێچەوانەوە، بەڵکو هەموو چرکەیەک شێواندنێک دروست دەکات. وەک چۆن لە هەڵەیەکی بچووکی ماتماتیکیدا هەموو شیکارەکە تێکدەچێ، مرۆڤیش هەمان هاوکێشەیە بۆ سروشت.
گێڵ بوومە و نامرم، ژیانم وێران کردووە بە ئەلکهول و ماددەی هۆشبەر کەچی هیچم بەسەر نایەت. پێستم جیاوازییەکی ئەوتۆی نییە لەگەڵ هیی پیرە تیمساحێک، بگرە لەوەش قەزەوەنتربووە. ماوەیەکە کە سەیری ئاوێنە دەکەم، لەناکاو کۆمەڵێ جانەوەرێکی ڕەش و پیس خۆیان بە سەروگوێلاکمدا هەڵدەگژێنن. شەپازللە لەخۆم دەدەم و پێ بە گەروو

هاوار دەکەم. لەخۆمەوە حەزدەکەم هێزێکم هەبووایە زەویم بدڕیبا…!
بە هێوری لە سوچێکی ژووری نوستنەکەمدا دانیشتووم و پێک هەڵدەدەم.
لەهەمان کاتدا ئاگایەکم لەو حەشاماتی▯ د▯رەوە هەیە، هەموو بە شپرزەییەوە کەلوپەلی پێویست دەپێچنەوە بۆ ڕۆیشتن؛ تەنها من نەبێ کە هەموو سەرقاڵییەکم بە کتێبخانەکەمەوەیە. ناوێرم ت▯ل▯فزیۆن هەڵکەم، دەزانم دووبارە ئەو زانایە قسەی بێ بنەما دەکاتەوە. لەو ڕۆژنامەیەی ئەم بەیانییە هەڵدرایە ماڵەوە، بەگەورەیی لە لاپەڕەی یەکەمی نوسرابوو (پڕۆفیسۆر: ناگاتە دە ڕۆژی دیکە، تەنێکی گەورە خۆی بە زەویدا دەکێشێ، لەبەرئەوە ئامادەبن، دوو بەیانی دەردەچین. ئەوەی بمێنێتەوە تێ دەچێ). بەم هەواڵە دڵخۆش د▯ب▯م و بەناو هۆڵەکەدا هاتوچۆ دەکەم. بزە لەسەر لێوم نابڕێتەوە، هەر هۆشم لای ئەوەیە: خۆ لەکۆتاییدا کەس لە دەوروبەرم نامێنێ و من پێش کۆتایی زەوی – هەرچەندە ناچێتە عەقڵم – ب▯ تەنیایی ژیان بەسەردەبەم ئەگەر بۆ چەند ڕۆژێکی کەمیش بێ.
شەو درەنگی کردووە، هیچ گڵۆپێک نابینرێ. جیاواز لە ساڵانی ڕابردوو، بەم پاییزە بارانێک نابارێ. هەست بە بێ تاقەتیی زەوی دەکەم. ئاسمان گەرووی گیراوە، لەهەر ساتێکدا بێ فرمێسکی دادەبارێنێتە سەر ڕۆحی شەکەتم… مێشوولە وردەکان بەدەوری لایتەکەدا یەکتر لەباوەش دەگرن. بێدەنگییەکی سەیرە! دەڵێی ئەم شارە کەسی تێدا نەماوە…! هێواش هێواش هەتاو هەڵدێ و ڕووناکییەکی کز لە چاوە تەڵخەکانم دەدا. لەدەرەوە کەرنەڤاڵئاسا ژاوەژاو دەبیسترێ، من تەنها بەشێکی پەردەکە لادەبەم و سەیری ئەو خەڵکە دەکەم. گوێبیستی چەند گەنجێکی گەڕەک د▯ب▯م، بەدەم جگەرەکێشانەوە، بە سیمایەکی خەمبار و شپرزەوە دەڵێن: "پڕۆفیسۆر ون بووە، لە دوێنێ شەوەوە نەبینراوە، ئاخۆ چی بەسەرهاتبێ…؟!" پەردەکە دادەدەمەوە و بیر لەو هەموو خەڵکە دەکەمەوە. گوێزانێک وا لەدەستمدا، دەمەوێ ڕیشم بتاشم، هێزم نییە. لەسەر چرپاکە ڕادەکشێمەوە و چاوەڕوانی چەند کاتژمێرێکی تر دەکەم؛ خەڵکیش بێحەوسەڵە لەچاوەڕوانیی کەشتییە ئاسمانییە گەورەکان… قیڕەی باڵندەکان وای کردووە چاوەکان سەراسیمە و پ▯ک▯▯ا ▯ووەو ئاسمان بەرز بک▯ن▯وە. لەدوورەوە، لەنێوان زنجیرەچیاکاندا ڕووناکییەکی ڕەنگ سوور شەوق دەداتەوە.
هۆشم لای خۆم نەماوە و لەگەڵ گڵۆپی ژوورەکەمدا بۆم جیا ناکرێتەوە. بەرەو کەوەنتەرەکە دەڕۆم، دەرگاکەی دەکەمەوە و فینجانێک دەردەهێنم، لەناو کترییەکەش قاوە قوڵپ دەدات. جارێ قاپە پیسەکانی دیکە کەڵەکە بوونە لەسەر یەکتری و دەستشۆرەکە هێشتایش چاوەڕێی هەڵلووشینی فنجانەکەی دەستم دەکا. وای لەم دەنگە ساماناکانە! ئەوە کەشتییە ئاسمانییەکان گەیشتن! وای لە دڵخۆشیی ئەو خەڵکە! تەنها

پڕۆفیسەر نابینرێ کە دەبوو ئێستا لەپێش هەموویان بووایە و ڕێنمایی ئەو حەشاماتەی کردبا. ئەم کەبەکە نەفرەتییە چییە؟ ئەم هەموو هەوڵە چییە بۆ ڕزگارکردنی ڕۆحە نەفرەتییەکانتان؟ خۆ ئەوە بۆ چەند خولەکێک کەس نەما! وا هەڵدەفڕن بەرەو بۆشایی. قاوەکەم هەڵدەچێت، تا دەگەمە لای هەموو ئەوناوەی پیس کردووە. ئۆف، پیرە بووژنە دراوسێیەکم ئەو چاکەیەی کرد و هات ماڵەکەی خاوێن کردمەوە…

گرنگی پێ نادەم، کاتێک پەردەکە هەڵدەدەمەوە، هیچ نەماوە. جگە لە خانووە چۆڵکراوەکان هیچی تر بەدی ناکەم. لە ماڵەکەی بەرامبەرم گڵۆپێک پرتە پرت دەکات و خەریکە دەسووتێ. لەناکاو چاوم بەرەو شوێنێکی دیکە دەڕوا، وا دەنوێنێ پڕۆفیسەر لەناو باخچە گشتییەکە ڕاوەستابێ! جگەرەیەک بە لالێوییەوە و سێبەر دروست دەکا بۆ هەڵکردنی چەرخەکە. دڵنیانیم ئەو بێ، چاوەکانم کزبوونە و سەرم مەستە؛ بەڵام بەژن و باڵای و پۆشاکی وادەردەکەوێ ئەو بێت. سەرم لە شێواوە! ئەم بۆچی لێرە ماوەتەوە؟ ئا ئەوە مۆبایلە بەگوێیەوە؛ بەپەلە دەڕوات… ئاخۆ بەنیازە چی بکات؟ تۆ بڵێی بزانێ من هێشتا لێرە ماوم؟ هاهاها ئەوە باسی چی دەکەم، کە گرنگی بە قەحپەیەکی وەک من دەدات…؟!

دەچم لەسەر چرپاکە ڕادەکشێم و گوێ بۆ پیانۆ نیانەکەی (فریدریک شۆپان) هەڵدەخەم… دوای ئەوەی لەخەو وەئاگا دێمەوە، دەبینم خۆر بە تیشکی کزەوە پێشبڕکێ لەگەڵ هەوری چڕ و ڕەشی ئێوارەیەکی درەنگ دەکات و وا خەریکە لە جێی خۆیەوە دەش دادەمێنێ. بەمەش بەم دەردەکەوێ لەمێژە نوستووم.

شەوی کریسمس

وای لە چۆڵیی جادەوبانەکان! کوا ڕازاندنەوەی درەختە پشت چەماوەکان بە گڵۆپی بچکۆلانەی سوور و زەرد و سەوز و.. چەشنی شەبەنگی بەهار کوتلەیەک لە جوانیی؟ بۆنی عەتری نەرم و سەرگێژکەری ئەو خانمانەی بەتەنیشتت ڕادەبوورن؟ بۆنی گۆشتی برژاوی خوانەکانی ئێوارە؟ شەڵە بەفری منداڵ؟ حەیف؛ ئەمانە هەمووی گوڵی گەشاوەبوون لە ڕۆژگاری خەونە زێڕینەکان و لەمێژە هەڵوەریون… بەڵام ئێستا هەست بە ئارامیی سروشت و ئاژەڵان دەکەم. وا ئێستا لەبری مرۆڤ، ئاژەڵ بە ماڵەکەی خۆی -کە لەکاتی هاتنی ئینسانەوە دەربەدەربووە- دووبارە شادبۆوە. کەشی پاکی درەخت و دەریا، ئاسودەیی بەفری قوڵس و داتەپیوی سەر ئەرز، گوێم لە هەناسەی گەرمی خاکە کە لەبەرخۆیەوە دەڵێ: “لە من بەختیارتر نییە، چەند دەمێکە گوێم کەڕنەبووە بە

دەنگی پێڵاو، بە دەنگی جەنگ، مقۆمقۆ و ناڵەی ئازارە ڕۆحی□□کان...”
هەنووکە کارگە زەبەلاحەکانی پیشەسازی بوون بە ت□و□ل□ی ئەسپ. هەر
درەختێک بە هێلانەی باڵندەیەک و سووچی کۆڵانیش بە شوێنی هەڵکورمان
و حەوانەوەی سەگی گەڕۆک... هەر لەو کاتەشەوە کە دواجار پڕۆفیسۆرم
بینی، ئیتر هەرچی ئامێری کارەبایی و ئەلیکترۆنیی هەبوون،
لەکارکەوتن. ئ□م□ن، وەک هەمووجار، لەم شەوە مەستەی ئەم شارە
خامۆشە، شەرابی کۆن، گەرووم دەهێنێتە جۆشوخڕۆش؛ گەدەم دەخاتە
سەما... لەم چوار دیوارە تەنگە، وەک ئەوەی لە گرتووخانەیەکی تاکە
کەسیی دانرابم، بێزارم. ئاخر دیوارەکان هیچ کات مایەی ئاسوودەیی
نین، هەرچەندە تێکەڵبوون بە دونیای دەرەوە ئاڵۆز و کوشندەیە،
لەگەڵ ئەوەشدا خۆشترە لە باڕێکدا بخۆیتەوە وەک لەناو زیندانێک.

سێ مانگ دوای کریسمس

ڕۆژەکان بێهوودە بەهەدەر دەچن، چیتر خواردنەوە و سیگار و ماددەی
هۆشبەریشم نەما، ئ□خزن□ک نییە ئەم ڕۆحە موعتادە هێور بکاتەوە.
دوێنێ بوو؟ پێرێ؟ نانا! نەفرەت، خەریکە عەقڵیشم لەدەست دەدەم! وا
بۆ مانگێک دێت. وەهەرحاڵ، سپێدەیەک لەگەڵ چوونە دەرەوەمدا بە
بینینی سندووقێکی گەورە سڵەمیمەوە، پاش نەختێک تێڕامان لێی،
ڕووخسارم دوای ئەو هەموو ماوەیە گەشایەوە و بە دەنگێکی یەگجار
بەرز هاوارم کرد: “شەراب، شەراااب.!” پەلامارم دا و ڕاپێچی
ماڵەوەم کرد. کاتێک کردمەوە زەرفێکی زەردی گەورەی تێدابوو، بە
دەستوخەتێکی جوان نووسرابوو: (نامەکانی کریسمس). پاش ئەوەی بە
چەق□ ک□و□□ک□ ه□□م□د□ی، نامەگەلێکی ڕازاوە بە نەخشونیگار
پەرشبوونەوە سەر فەرشەکە. واقم وڕما و وردە وردە دەستم کرد بە
خوێندنەوەیان؛ یەکەم شتیش کە سەرنجمدا ئەوەبوو لەسەر هیچیان ناو
نەنوسرابوو. یەکەم نامە بەم شێوەیە بوو: (لێرە ژیانمان کەمێک
ئاڵۆزە، بەڵام هەرنەبێ مەترسی لەناوچوونمان لەسەر نییە. بە
کورتییەکەی سەرمان سووکە؛ تۆ هەڵەیەکی گەورەت کرد نەهاتی، ئاخر
چی هەیە لە ژیان خۆشتر؟) لەگەڵ خوێندنەوەی ئەم دێڕە تێر پێکەنیم
و پاشان دووبارە گەڕامەوە سەر دەقی نامەکە: (زیانێکی زۆر گەورەت
لەخۆت دا، با بزانین مەی و مادەی هۆشبەر چیت پێ دەبەخشن؟ دواجار
خوازیاری مردنێکی ئاسانم بۆت هاهاهاها...) خۆم بۆ ڕانەگیرا و
دیسانەوە کەوتمە قاقا لێدان.. دواتر نامەیەکی دیکەم هەڵدایەوە،
تێیدا نووسرابوو: (ژیانی ئێمە زۆر ئاسوودە و خۆشە، شوێنەکانمان
بە باشی دابەش کردووە و هەر ماڵێک ڕووبەرێکی باشی وەبەرکەوتووە،
لەبەرچاومە حاڵی تۆ بەبێ ئێمە چەندە پەرێشانە!) ئێستێکم کرد و

ویستم ئەمجارەش پێبکەنم، بەڵام بێزاربووم لە پێکەنین بە عەقڵ و داماویی ئەو مێگەلە! بەردەوامبوو: (هەرچەندە تازە تۆ کەڵکی هیچت نەماوە و لێرەش دەبوویە بارگرانی بەسەرمانەوە، چونکە شوێنت بەرنەدەکەوت و دەبووایە لەسەر جادەکان هەر ژەمێک لەخێری خۆمان پارچە ئێسقان و بەرماوەی خۆمانمان بۆت فڕێدایە… پێم خۆشە گەر ئێستا باشبی.) میزڵدانم خەریکبوو دەتەقی، دڵم نەدەهات نامەکان جێبهێڵم، نەک لەبەرئەوەی هەست و سۆزم بجووڵێنێ یاخود خەم بخۆم، بەڵکو دەمویست میزەکەم ببێتە جۆگەیەک تا دوای خوێندنەوەیان هەموو نامەکانی تێدا نوقم بکەم… سێیەم نامە و دوا نامەشم لەهەمان کاتدا، بەبێ ڕاوەستان خوێندەوە: (دوای سڵاوێکی گەرم، دەمەوێ ڕاستەوخۆ بچمە ناو باسەکە. لێرە ژیان بەوشێوەیە نەبوو کە چاوەڕوانمان دەکرد. لێرە برسێتی هەیە، ئاژاوە و ناکۆکی بەردەوام هەیە. دکارم بڵێم باشترین کار کە کردت ئەوەبوو لەگەڵ ئەم مەخلووقە پیسانە نەهاتییە ئێرە؛ ئێرەشیان وەکو خۆیان گڵاوکرد. لە کریسمسدا زەبوونانە و بێ دەسەڵات دانیشتبووم، منداڵەکانم دەکڕووزانەوە بۆ لەتە گۆشتێک. بۆن و بەرامە نێو خانووەکەی تەنیبوو، بەهۆی کەمی خۆراکەوە هەموو شت گرانییەکی لەڕادەبەدەرە و منیش ناتوانم خۆراکێکی باش دەرخواردی ئەو ژن و منداڵە داماوانەم بدەم؛ ئەمە جگە لەو سەرما کوشندەیەی تاقە ئامرازێکی خۆ گەرم کردنەوەمان نەبوو… هیچ کەس یارمەتی یەکتری نادەن و بەدەم یەکەوە ناچن. ئەوی ڕۆژێ منداڵەکانی بەشێکمان نەکرانە بەر خوێندن بەهۆی نەدانی پارەی پێشەکی. ئێستا کە ئەمە دەنووسم دەستم ڕەش داگەڕاو و قڵیشاوە. بەهۆی بارکردنی بلۆک، ئازاری پشت کوشتوومی. کێ گوێم لێ دەگرێ؟ کە برادەران وتیان نامە بۆ جەنابتان دەنێرن، شاگەشکەبووم؛ هەر هیچ نەبێ دەردە دڵێکت بۆ بکەم ب□ باشترە لەوەی ئەو حەسرەتە لەسەر دڵم قەتیس بمێنێ. نازانم چارەسەر چییە؟ تازە بەسەرچوو، خۆزگە هەروەک تۆ لەسەر زەوی دەمامەوە و چاوەڕێی ل□ ناوچوونم دەکرد. هەزار قات لەم حاڵەی ئێستا باشترە. بەرلەوەی لەبیرم بچێتەوە، هیوادارم چێژت لەو شووشە مەیە وەرگرتبێ کە لە ڕۆژی لەدایکبوونتدا کردمە دیارییەکی بچکۆلانە. مەبەستمە ئەو پەیامەت پێ بگەیەنم کە ناڕازیی مەبە لەو ژیانەی خۆت. خۆزگە… با لەوە پتر درێژدادڕیی نەکەم، هیوام بەختەوەریتە.) پاش خوێندنەوەی ئەو نامەیە ئاهێکی قووڵی پڕ قەهرم بۆی هەڵکێشا، تا ئەم دەمەش پەژارەیەک هەموو گیانی داگرتووم و سەراسیمە بیر لە فرەڕوویی ئەوانە دەکەمەوە. ئەوەندە بێزارم، ژیانم چەشنی ژیانی جورجێکە لەناو زێرابێکی تاریکدا، کە هیچ ترووسکاییەک هیوام پێ نا بەخشێ بۆ دەرچوون…!

هەمدیس بچم بنووم… باوەشکێکی درێژ دەدەم و وابزانم بە یەکەمین جار لە ژیانم پێخەفەکە ڕێکدەخەم. هێشتا هەموو شتێك خەواڵوو، نە ئاژەڵ و نە درەخت و نە چیا و تەنانەت خۆریش بەتەواوی چاویان هەڵنەهێناوە. دەنگی دەرگا وشیارم دەکاتەوە و بەلەز ڕادەکەم بۆ کردنەوەی. کاتێک لەسەر پشت واڵای دەکەم، پیاوێکی قیت و قۆز لەبەردەممدا بە شەپقەیەکی ڕەشی گەورە سەرتاپای قژی داپۆشیوە؛ بە ملپێچێکی ڕەنگ خۆڵەمێشیی دەم و لووتی پێچاوەتەوە و خۆی لە پاڵتۆیەکی خوری ئەستوور لوول داوە. پاش کەمێک بێدەنگیی و ڕاوەستان بەرامبەر یەکتری، سەری شۆڕدەکاتەوە و شەپقەکەی هێدی هێدی دەهێنێتە خوار. قژێکی بژ و ئاڵۆزکاوی وەک لەکە بەدی دەکەم. دڵە خورپەیەک دامدەگرێت. پاش ئەوەی کە سەری بەرزدەکاتەوە، بە چاوە شینە ئاسمانییەکەی دەیناسمەوە کە ئەمە پڕۆفیسۆرە…! لەبەرخۆمەوە ورتە ورتێک دەکەم: "پڕۆفیسۆر؟ شتیوا نابێ!" چاوە غەمگین و تەڕەکانی نیگای تیژم بۆ دەکات و منیش بەوپەڕی بە هەزییەوە هەر تەماشای دەکەم. بە دەنگێکی کەرخ دێتە گۆ:

"سڵاو؛ دەتوانم بێمە ژوور قسە بکەین؟"

"فە. . فەرموو."

هەنگاوی کورت هەڵدەنێ، شەکەت و داهێزراو سەیرێکی بنمیچی تەنراو بە تۆڕی جاڵجاڵۆکەی ناندینۆکە دەکات و پشتگوێی دەخات. لەسەر یەکێک لە قەنەفە تۆز و خۆڵاوییەکانی هۆڵەکە دادەنیشێ. پەرداخە ئاوەکەی دەخواتەوە و لەسەرخۆ پێیەکانی لەیەکدی دەئاڵێنێ.

"وەرە لەتەنیشتم دانیشە، چەند قسەیەک هەیە دەیکەم و دەڕۆم."

بەبێ ئەوەی وشەیەک لە زاری من بێتە دەرەوە، لە تەنیشتی دادەنیشم و هەمدیس خۆی قسە دەکات: "هیچ ناپرسی؟ ناڵێی بارودۆخی ئەوە چۆنە؟"

"نازانم، ئەرزشی نییە، چاوەڕێی جەنابتم شتێک بڵێیت."

"سوپاس بۆ ئاوەکە."

پاش کەمێک بێدەنگیی: "شایەنی نییە، ناچیتە نێو باسەکە؟"

"پەلەمەکە، هەموو شتێکت بۆ باس دەکەم."

"پێش ئەو شتانە، پێم ناڵێی کارت لێرە چییە؟ مەگەر تۆ شەش مانگ لەمەوبەر نەتگوت زەوی لە کۆتاییەکانی تەمەنیدایە و با جێی بهێڵین؟ ئەو خەڵکەشت بەدوای خۆت خست، ئێستا لێرە چی دەکەی؟"

"مافی خۆتە ئەو پرسیارە بکەی، ڕاستە هەر من بووم ئەو خەڵکەم ناردە ئەوێ و خۆشم تا چەند ڕۆژێک دوای ئەوە نەچووم."

"تۆم بینی، لە باخچەکەی بەرامبەرمان تەلەفۆنت دەکرد، دواتر بەیەکجاریی ون بووی."

"لەو کارەم پەشیمانم و هەر ئەوەندە."

“کامە؟”
“نازان.!”
“نازانی؟”
“نازانم چی بڵێم!”
“کەواتە بۆ هاتووی؟”
“ب□ ئەوەی ئەم وێنانەت پیشاندەم.”
دەست بۆ گیرفانی دیوی ناوەوەی پاڵتۆکەی درێژدەکا و کۆمەڵە وێنەیەک دەردەهێنێ. تەماشای دەکەم: ئەمانە چین؟ چی دەبینم؟! پیرەمێردێک قاچی پەڕیوە و هاواردەکا! ساوایەک لە سەرما ڕەق بۆتەوە! دایکێکی پەککەوتوو پرچی خۆی دەڕنێتەوە لەسەر تەرمی کوڕە کوژراوەکەی! دایکێکی دی لەودیو کووخێکی گڕگرتوو دەقیژێنێ بۆ منداڵەکەی، کە لەناو پوش و پەڵاش خەریکە دەبێتە خۆڵەمێش! کچێکی پارچەڵەی نازەنین گێچەڵی سێکسیی پێدەکرێ لەژێر دەستی سێ چەکداری کەڵەگەت...! کچێکی تر لە تینووێتیدا قوڕاو و چڵپاوی پاش باران دەخواتەوە؛ وشک هەڵگەڕاوە... بۆ ساتێک ئەم وێنانە هۆشم دەبا، برووسکەی خێرا لە دڵم دەدا و ڕۆندک لەو چاوانەی پڕبوونە لە بینینی کارەسات، قەتیس دەمێنێ. بەرچاوم تاریک و لێڵ، دەپرسم: “چی ڕوویداوە؟”
“جەنگ؛ دووبارە جەنگ هەموو شتێکی وێرانکرد.”
“ جەنگ؟”
“بەڵێ، لەوێ جەنگە.”
پەلاماری قوڕگی دەدەم: “هەمووی خەتای تۆ بوو، تۆ ئەوانت بردە ئەوێ و ئێستاش هەر خۆت هۆکاری هەموو ئەمانەی، کەچی هاتوویتەوە بۆ سەر زەوی و ئاسوودانە پیاسە دەکەی.”
قوڕگی بەردەدەم. کۆخەی، گشت ماڵەکە دەلەرێنێتەوە. دەموچاوی سوور هەڵدەگەڕێ و بە هەناسەبڕکێوە دەڵێ: “دەزانم تاوانبارم، تاوانبارم بەوەی متمانەم بە مر□ق ب□خشی؛ پێم وابوو ئینسان پێویستی بەوەیە سەرلەنوێ زەمینێکی تری هەبێ، سەرلەنوێ پەروەردە و خەیاڵ و بیرۆکەیەکی تری هەبێت، بەڵام نەمدەزانی، ئینسان هەر خاوەنی ئەو ڕۆحە دڕندە ئەزەلییەی ناوەوەیەتی. ئیتر نە جێگا و نە ژیانێکی تازەش ناتوانێ بیگۆڕێ.”
“هەموو ئەمانە لە پای چی ڕوویاندا؟”
“ئەو پرسیارە ئاراستەی ئەوان بکە. هەر لە سەرەتاوە لەوێ دەیان کێشە و گرفت دروست بوو...”
بەربەستێک دەخەمە بەردەم وشەکانی و دەڵێم: “ئاگام لە هەمی شتێکە، نامەکانی کریسمسم پێ گەیشت.”
“بەڵێ دروستە... لە نیوەشەوێکی نووتەک، یەکەم تەقەی ڕاپەڕین دژ بە

نادادپەروەریی و خراپەکاریی لەلایەن چینی خواروو و زوڵم لێکراو بیسترا.”

“ئەو شۆڕشە چۆن بەرپا کرا؟”

“پێشتر پلانی بۆ داڕێژرابوو. ئەو کەسەی ڕابەرایەتی دەکرد و هاوکات یەکەم کەسیش بوو خوێنی ڕژا، لەلایەن کوڕێ خانەدانەکەوە کچەکەی ڕفێندرابوو و دەستدرێژیی کرابووە سەری، پاشانیش بە کوژراویی دۆزرابۆوە. لە ڕۆژی دادگایی، کوڕە بە بێتاوان دەرچوو و ئازادکرا. دوای ئەوە باوکی کچە خەریکبوو شێت ببێ، ئۆقرەی لێ بڕابوو، لەگەڵ چەند هاوڕێیەکی نزیکی کە ئەوانیش لەوەوبەر چەندین جار چەوسێندرابوونەوە، بە یاڵی ئازادییان دا و لەو شەوەدا پلانەکەیان جێبەجێ کرد. بەڵام زۆری پێنەچوو شکستیان هێنا، بەمەش زۆردار و دیکتاتۆران پتر دەسەڵاتی توند و نابەجێیان سەپاندە سەریان و وەک لە وێنەکان دیارە، ئاوایان لەو خەڵکە زەبوون و بەستەزمانە دەکرد.” کە ئەمانە دەگێڕێتەوە هێن هێن دەگری.

“تا ئەم ساتەی من گەڕامەوە سەر زەوی، ئەمانەی بینیت بەردەوامن.” لە سەری خۆی دەدا: “من تاوانبارم؛ من تاوانبارم.”

هەموو ئەمانە بە خەونێکی ناخۆش دەچن، چیتر توانای بەرگەگرتنم نەما. هێشتا بە چاوی پڕ ئەسرینەوە، پڕۆفیسۆر هەڵدەستێتە سەرپێ و ئەمجارە حاڵی خراپتر، بە بێهۆشییەوە هەنگاوی کورتتر هەڵدەنێ بۆ چوونە دەرەوە. من لەسەر قەنەفەکە دادەنیشم و کاریگەری بینینی ئەو دیمەنە فرە تراژیدیانە، تاساندوومی. زۆری پێ ناچێ، دەنگی فیشەکێك پەردەی گوێم دەزرینگێنێتەوە. پەردەی هۆدەکە هەڵدەدەمەوە و لە پەنجەرە تەڵخەکەوە دەڕوانم: لەبەر دەرگا جێگەیەک خوێن ڕژاوە و لاشەی پڕۆفیسۆر، لەسەر ئەرزە شەختەگرتووەکە کەوتووە. تووشی حەپەسان نابم، خۆشم نازانم بۆچی مرۆق وەختێک چاوی بە بینینی خوێن و کوشتن ڕاهات، ئیدی هەمووشتێک ئاسایی دەبێت بەلایەوە… دووبارە، بەزۆر لەشی تەپیوم تا لای قەنەفەکە ڕادەکێشم و دەکەومە خەوێکی بێهوودە…

ئەم چیرۆکە لە مانگی تەمموزی ٢٠١٨، لە ژمارە ٢٥٤ی گۆقاری ڕامان بڵاوبۆتەوە.

ئێستاش هەر لە خۆم دەگەڕێم … سۆران محەمەد

وەفای خامە

لە دوای تۆ یەڵدا
پرچی سپی بوو،
هێندە قیژاندی
بە گوێی گەڵای سیس
بەس بێ وەڵام بوو:
.
" ئای چ مەرگێکە بۆ وا زوو دەمری
خۆ تۆ گەڵا نیت
خۆ تۆ پەپولەی
ناو ماڵەکانی رەحیماوا نیت"(١)
.
گوێت نەدایە شالورەکان
دەستلەملانی ئەستێرەیەکی دوور نووستی
ئاسمان کاسکێتە هەورینەکەی خۆی
خستە سەر دەستی،
مشتێ ئەسرینتان
ڕژا بەسەردا
نەتتوانی هەستی
.
لەگەڵ پەپولە پاییزییەکانا
پێکەوە گوتتان
" دەمەوێ بنوم،
هەندێ، خولەکێ، سەدەیە؛
بەڵام پێویستە هەمووان بزانن
کە من نەمردووم"(٢)
.
ئێستاش تابلۆکان
لە دوت دەگەڕێن
کە خۆشیان ونن:
" ئەی بەرگی رەشی هەموومان

لە هەرکو هەی
دووری یا نزیکی لمان
ئەمشەو هاتووین گمان پیە-
ب دەرووونی ئاگردانت..
لاسمان پیە-
ب خەزای شیعرەکانت..”(٣)
.
بەام تفانی فەسی نەهاتی
کە تەورەکانی لەگە خی هانی
شیعرت درکانی:
” ب ئەب نەمرم
کە دنیاشم ئەم مەرگە زەردە
زەرد وەك دی پیر،
زەردە وەك چاوی سەگەکانی میر” (٤)
....

- ئەم شیعر وای ئوی نفرین ل جلادکانی قم، لهمان کاتیشدا هەودراوە شوازی کلاژی تدا بەکاربهنرت- وەك جر داهنانکی تایبت و لەو یەوە بتوانرت دیوە شاردراوەکانی مانا بەرجەستە بکات؛ هەرچەندە زمانی شیعرەکەش کاری لەسەر حاەتە گیانی و ویژدانیەکان کردبت، بەام لە هەمان کاتیشدا رەنگە وەك دەقکی فرە ەهەندیش بە چەند ئاراستەیەکدا بابەت ب ژربارخستنی زمان هەستابت ب هنانەدی چەند ئامانجك:-
1/ بوژاندنەوەی ستایی کلاژ لە جیهانی دەقی شیعردا.
2/ وەامدانەوەی شیعریی درەنگوەخت ب شاعیری جوانمرگ بکر عی؛ بە هەندك کەرەسەو دەستەواژەی شاعیران و بەکارهنانەوەیان بە شوازی جیاواز.
3/ فکس خستنە سەر هەندك لە ئیستاتیکە شیعریەکانی شاعیرانی وەك فیدریک گارسیا لرکاو محەمەد عومەر عوسمان و بەکر عەلی.
4/ دەکرت هیچ کام لەمانە نەبت و خونەر وەك تانوپی شیعرکی سەربەخ مامەەی لەگەدا بکات، ب گەانەوە ب هیچ ئاماژەیەکی دەرەکی لە دەرەوەی شیعرەکەدا، بە مانایەکی تر فەرامشکردنی هەموو کەوانەی کپلە وەرگیراوەکان و خوندنەوەی وەك یەکەیەکی شیعریی یەکپارچە.
....

تێبینی/ کۆپلەی نێو کەوانەکان هی شاعیران بەکر عەلی و گارسیا لۆرکایە، ئەوانەی بەکر عەلی لە دیوانی (ئەوشەوانەی لە پرچت رەشتر بوون) وەرگیراوە کە بۆ محەمەد عومەر عوسمان و سۆرانی نووسیون، ئەوەی لۆرکاش لە قەسیدەی (مەرگی تاری کارمامز)ەوە وەرگیراوە.

تۆ بووی بە قەدەری من … ناڵە حەسەن

لەو ڕۆژەوەی وێنەی تۆم
لەسەر دیواری دڵم هەڵکۆڵیوە
چاوەکانم پڕبوون لە ڕووناکی و
هەناسە و هەستەکانیشم پڕ لە ئارامی
لەسەر سێبەری خۆشم
بە پێنووسێکی پرتەقاڵی
وردە شیعرێکی وام بۆ نووسیوی
هەموو بەیانییان کە خۆر هەڵدێ
وشەکانی گەش گەش دەبریسکێنەوە
ڕێبوارە ڕەوەندییەکان و
کچۆڵە کۆچەرییەکان و
هەوێردە هێمنەکان و
درەختە دڵخۆشەوکان و
سنەوبەرە سەرمەدییەکان و
باڵندە بێلانەکان و
ئەستێرە ئاوییەکانیش
هەموو هەموو / دەیخوێننەوە
هەرخۆم نا
ئێستا / شیعرەکانم و بوونەوەرەکان و
هەموو سروشت تۆیان خۆشدەوێ
تۆ بووی بە کتێبێکی ئاسمانی
نێو ئەفسانەکانی عەشق
پڕاوپڕی لە ئایەتەکانی ئیرۆسی

هەموو بەتۆ ئاشنان و بۆت دەچەمێنەوە
بۆيە لە جياتى من
هاوينان / با
زستانان / هەور
پاييزان / گەڵا
بەهاران / باخچە
شەوانيش / مانگ قسەت لەگەڵدا دەكا
تۆش وەك تەونێك
خانە خانە و
دەمار بە دەمارى عاتيفەمت داپۆشيوە
وەك لاولاوەيەكى ڕەنگ لێمۆييش
لە سەرتاپاى جەستەم ئاڵاوى
ئيدى / تازە تۆ بووى بە قەدەرى من
بووى /
بە خاڵخاڵۆكەيەكى خرپنى نێو خەياڵ و خەونەكانم
بۆ هەركوێيەك دەڕۆى بڕۆ
لە هەر بنارێك
بارگە و ڕەشماڵى خۆت هەڵدەدەى
تا ئەوپەڕى سنوورەكانى ئازادى / ئازاد بە
من ئەوەى دەمويست پێى گەيشتم
نەك لە مەوداكانى دوورى
تەنانەت / لە مەرگ و مردنى خۆشم ناترسم …!

سيپتەمبەرى / ٢٠٢٠

چرپەيەكت زريانێكە … كاوە عوسمان عومەر

لەم بەندەرى دۆزەخيە
بێدەنگى تۆ
دارستانێكە
هەموو ڕۆژێ بە شيعرەوە

پیای تێئەپەڕم
لەسەر هەر گەڵا یەک
خەندەیەکتە
لە سەر هەر چرۆیەک
بریسکەی هەڵکشانی
ئەستێرەیەکتە
تۆ پێنازانی
لەم وەرزە تاڵی بێتۆییە
چی ڕوبارێکی بێمەنزڵگەم
لە چاوەکانما هەڵگرتوە
لە پریاسکەی شیعرە گومڕاکان
چی شارێکی
جەستە شەقار سەقار
دوا هەناسەی بەرائەتی
دەرچووە
لە بێ تۆییدا
هەموو ڕۆژێ
لە ویستگەیەکدا
لە کەنارێکا، لە ژێر بارانێکا
لە خەوێکا
لە وێنەی
کتوپڕی بروسکەیەکدا
کە دەرئەکەوی،
من گوڵ ئەگرم
کە وون ئەبی، نامێنی
من وەک دڕکم
زەرد و ووشکم
لەم دورخە قەشەنگە دۆزەخیە
سەمفۆنیای خەیاڵی بونێکتە
سارێژی زامی
ئەشکەنجەی سەفەرێکە
گەر نمەیەکت
لە سەر ئەم کەناری غوربەتە
گۆمی یادێک بشڵەقێنێ
ئەبێ چرپەیەکت
پریشکەی چی زریانێ
لە ئۆقیانوسی سەرکێشی دڵ

هەڵگیرسێنە.

-__________

وێنەکە کارێکی هونەری فۆتۆگرافەری ئەڵمانی
(Kordula Vahle)
بە سوپاسەوە لە پەیجی فەرمی خۆی وەرگیراوە.

گاڵتە … ژیار ئەسوەد

ئەوانەم هەموو بۆت باس کرد…
گوتم بە هێنانی گەوهەرێک، چوومە کۆشکی پاشا، لەوێ کەڵەپچە کرام و شووشە شەرابێکی گرانبەهایان تێ ڕاکردم.
گوتم بە هێنانی تووتییەکی شین بۆت، بەناو دارستانە سەوزەکان، بەناو گەرووی ئەشکەوتاندا گوزەرم کرد، زەرد زەرد دەچوومەوە و بەسەر ڕەشماری چیلکەیی بازم دا، دووپشکم قوت دا و لەگەڵ هێزی وەحشیی ڕۆژم کردەوە.
گوتم بۆئەوەی دڵێکی بوێرم هەبێ بۆ خۆشویستنت، ڕمم دەست دایە و چوومە شەڕی سپاڕتان، خوێنی هەزار سەربازی کوژراوم خواردەوە.
گوتم تا زووتر بگەمە لات، بەسەر تاوێرە بەندەکاندا سەرکەوتم و کاتژمێرم بۆ ویستی خۆم خولاندەوە.
گوتم مینم لەژێر پێی ترس دانا، لەپێناو ئەوەی نیوەشەو لەناو جەرگەی تاریکی بێ کابووس بێئاگا نەیێیتەوە و بتۆقی؛ مۆمیشم لەسەر زمانم داگیرساند.
بۆئەوەی بای گەڕۆک ڕاو بنێم، چەشنی داهۆڵ لای سەرتەوە وەستام.
گوتم خۆم کردە ئەسپ، بەسەر پشتمەوە خەونەکانتم شارەوشار دەگێڕا؛ بوومە دەلفین، بە دەریادا دەمسووڕاندی.
گوتم ڕۆژێکیان ماڵەوە چۆڵ بوو، لەپاڵ خەوەکان بە گشت ژوورەکاندا ڕامان کرد و بە دەنگی بەرز، عاشقانە، شیعرێکی کێش و سەروا سلاکم خوێندەوە.
گوتم لەناو حەفتاودوو حۆری بەهەشت، پەڕۆم لە چاوم بەست، بیرم کردی و یەگجار بێباک خۆم هەڵدایە دۆزەخ.
گوتم عەینەن کارەکتەری خەیاڵیی حیکایەتە، دەبمە سوارچاک، دەم لە

دەستی باوکت دەرتدێنم.
هەر پیتێک کە دەرمد□ بڕی حەسرەتی لێ دەڕژا
ئەوانەش تەواوی ویست و ئارەزووی من بوون بۆت
کەچی سەدای پێکەنینەکەت زستانێکی سەختی هەڵکرد و شەخت□ باران…

ژاکانی تابلۆی هەور … ستار ئەحمەد

گڵ لەزامەکانم وەردەدەم
لەکەناری ئەستێرەیەکا
دەچمە تابلۆی تاریکیەوە
شەوەزەنگ سیاچارەییم لەگۆڕدەنێ
بەرەو خۆزگەی ئەو ماڵانەی
راموسان لەچرپەی خۆردەچنن
کانیەك ماچدەکەن
لێویان لەدەروونی تەرم دەکەوێ
ئەم هەوارە رەجم کراوە
هەوری سپی ….
کفنی باردەو
ئەگریجەی شۆڕەژنی گەرمیانە
گەرمیان… ئەسپەشێی حەسرەت و
چاوگی ئەنفال و ژەهروخوێن
بویە گەوالەیەك بەسەرما بگرمێنێ
دەروونم بریسکە دەدات
گۆشەنیگام ….
گولە ئەستێرەی باڵوەریوە
بەتەنیایی…
لەبێدەنگی ئاسمان
ژاکانی خاك
بەربوونەوەی رۆحی ئەستێرەکان
زریان دەکەمە کەپر
باڕەشێك ناسنامەم لوول دەدات

سەرابێك…
پەنجەکانم دەکا بەگژی دەستما
سەبەتەیەك لەهێشووە وشە
لەسینەمدا دەتەقنەوە
شنەبای ئارام و
خواوەندی جوودایی
لەنێو سەمفۆنیای بێدەنگیا
بەپاکی ئاشنام بکە
گڤەی ئەم دەنگە لەهەناوما شیکەرەوە
چیتر مەمدەرە دەستی قەدەری ئاوەوە
لەژوانگەی خنکانێکا بەمردن بسمیلمکە
من لەگوناه هەڵکێشراوم
لەبەرائەت دەسرازەیان بۆ چنیوم
تازە لەسەدا تێناگەم
ماڵەکەمەم لەگۆڕی غەریبان کپترە
لەکوێ لەم سەفەری عەشقە
بەگرمەی کەوتنەخوارەوەی هەور
تەقینەوەی ئەستێرەیەك رادێم
بەحەوت ئاسمانەوە…
لەشیلەی حەزێکا دانامرکێم
چۆن لەخەندەی چۆڵێکا
چۆوپێ دەردەکەم
بۆ بەم سووتانەم…
لەخۆرم نزیك دەکەیتەوە
لەبەرامەی گڵو باران دامدەبێڵێنی
ئەم عومرەم لەخەڵوەتی دەروێشان درێژترە
ئیتر بۆ دەفی دڵم دەدەیت بەشانی رووباردا
بەرامبەر زریانو رەهێڵە یەقینم پێدەدۆڕینی
من دڵنیام ئەم هەورە پاڵتۆی گژوگیایە
چیاش برسێتی بە کوڵمی ئاونگێك دەسپێرێ
عومری ئێمەی نووسیوەتەوە
لە بادەی شەودا
دەنگەکان بە گوڵمانا دەدات
بۆیە لە خۆم بێزاربم
ترس دەبێتە زایەڵەو
کڵۆەوی تەنیایی بە دەروونمدا دەگوزەرێنێ
پەلگەزێڕینە روومەتم دەکاتە پەراوێزی تابلۆکان

پاشماوەی دەنگەکان ئاوێتەی رێحم دەبن.

ستار ئەحمەد